

FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ'NİN UKRAYNA DIŞ POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Emre KÖKER¹

Bedri ŞAHİN²

Özet: Son yıllarda Federal Almanya Cumhuriyeti'nin (FAC/Almanya) Ukrayna dış politikası, Avrupa'nın siyasi ve ekonomik dengelerini belirleyen merkezi bir faktör hâline gelmiştir. Tarihsel ve enerji temelli bağlantıları göz önünde bulundurarak Rusya ile ilişkilerini dengeleyen Almanya, uluslararası normlara bağlılığını sürdürerek Ukrayna'ya olan desteğini artırmıştır. Bu durum, Almanya'nın bölgede barış ve istikrarın korunması için aldığı sorumluluğu ve uluslararası arenada daha etkin bir aktör olma arzusunu yansıtmaktadır. Almanya'nın Ukrayna stratejisi, pragmatizmin ve değerlerin entegrasyonu ve Almanya'nın yakın gelecekte uluslararası sorunlara nasıl tepki vereceği konusunda bilgi vermektedir. Almanya'nın politika yapma sürecinin Avrupa ve genel olarak uluslararası denge üzerindeki etkisi, önümüzdeki yıllarda dikkatle takip edilmeye devam edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC), Rusya, Ukrayna, Avrupa, Savaş.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 10.11.2023

Date of Acceptance: 02.12.2023

¹ Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

Email: a.emrekoker@hotmail.com / ahmetemrekoker@gmail.com.

ORCID: 0000-0002-8032-4237.

² Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Bağımsız Araştırmacı, Almanya-NRW.

Email: sahinbedri40@gmail.com.

ORCID: 0000-0002-6923-760X.

ANALYSIS OF THE FOREIGN POLICY OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY TOWARD UKRAINE

Abstract: In recent years, the foreign policy of the Federal Republic of Germany (FRG/Germany) has become a central factor that determines Europe's political and economic balances. Balancing its relations with Russia considering its historical and energetic connections, Germany has continued its commitment to international norms and increased its support for Ukraine. This reflects Germany's responsibility for maintaining peace and stability in the region and its desire to become a more effective actor in the international arena. Germany's strategy in Ukraine integrates pragmatism and values and informs how Germany will respond to international challenges soon. The impact of Germany's policy-making process on Europe and international balance in general will continue to be carefully followed in the coming years.

Keywords: *Federal Republic of Germany (FRG), Russia, Ukraine, Europe, War.*

Giriş

Almanya, 83,2 milyon nüfusuyla Avrupa'nın en kalabalık ülkesidir ve 2024 itibarıyla dünyanın üçüncü büyük ekonomisine sahiptir.³ Alman dış politikası, çok taraflılığı benimsemekte olup, bu politika bilhassa Avrupa Birliği'ne ve Avrupa entegrasyonuna olan güçlü bağlılıkla şekillenmektedir. Almanya, Fransa ile yakın ilişkilerinin yanında, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada ile devam eden Transatlantik ilişkilere ve NATO üyeliğine büyük önem atfetmektedir. Tarihsel olarak, bu dış politika, Soğuk Savaş sırasında Almanya'nın Batı'ya entegrasyonu ve Nazi Almanya'sının İkinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinden sonraki toplumsal dönüşümünde kritik bir rol oynamıştır. Ülkenin parlamenter demokratik yapısı, eyaletlerin federal düzeyde güçlü bir temsile sahip olduğu bir sistem üzerine kurulmuştur. Bu sistem, genellikle en büyük iki parti arasında kurulan "büyük koalisyon"lar (*Große Koalition*) ile karakterize olmuştur; bu partiler arasında Hristiyan Demokrat Birlik (CDU), Hristiyan Sosyal Birlik (CSU) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) bulunmaktadır.⁴

2005 ile 2020 yılları arasında Şansölye (Başbakan) Angela Merkel'in dört kabinesinden üçü, muhafazakârlar (CDU/CSU) ve sosyal demokratlar (SPD) arasında koalisyonla oluşturuldu. 2009-2013 döneminde ise muhafazakârlar ile liberaller (FDP) koalisyon kurdu. 1990'ların başından itibaren, Almanya, yüksek işsizlik oranlarına maruz kaldı; ancak son 10 yılda ekonomik istikrar sağladı. Birçoklarına göre, Berlin, bu başarıyı 2003-2005 yıllarında sosyal demokrat Şansölye Gerhard Schröder'in başlattığı "Agenda 2010 - Hartz IV" isimli reformlara borçludur. Ancak Schröder'in bu reformları, partisi SPD içinde tartışmalara da yol açtı. İhracatta lider olan Almanya, serbest ticaretin ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kuvvetli bir savunucusudur ve uluslararası ticaret anlaşmalarını alenen desteklemektedir.⁵

Soğuk Savaş'ın bitişi, Almanya'nın egemenliğini "İki Artı Dört" Antlaşması ile tam anlamıyla kazanmasına olanak tanıdı. Bu durum, Almanya'nın dış politikasının gelecekteki

³ T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2023), "Federal Almanya Ülke Profili", Erişim Tarihi: 01.11.2023, Erişim Adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5ef1fa4913b876b1f885180c/ALMANYA-%C3%9Cлке%20Profili_2023.pdf.

Aslında Japonya'nın ardından dördüncü sırada olan Almanya, kısa süre önce Japonya'yı geçerek dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi olmuştur.

⁴ Kemal İnat (2009), "Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası: 'Normalleşme'nin Son Adımları", *Bilgi* (18), 2009/1, ss. 1-37.

⁵ Nurgül Bekâr (2020), "Merkel Dönemi'nde Türkiye-Almanya İlişkileri (2005-2020)", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 17, ss. 129-149.

yönünü de sorgulattı. Almanya, Soğuk Savaş boyunca Transatlantikçi ve Avrupa yanlısı bir politika benimsedi; bu da ülkenin ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirdi.⁶ Şansölye Konrad Adenauer döneminde, Almanya, Batı ile ilişkilerini derinleştirdi. Buna karşılık, Şansölye Willy Brandt, Doğu Avrupa'ya yeni bir dış politika vizyonu sundu ve “*Yakınlaşma Yoluyla Değişim*” ilkesiyle Doğu komşularıyla ilişkilerde yeni bir sayfa açtı.⁷

1990'da Almanya'nın yeniden birleşmesinin ardından, ülkenin Olaf Scholz'a kadar sadece üç Şansölyesi oldu: Helmut Kohl, Gerhard Schröder ve Angela Merkel. Bu da, ülkedeki politik sürekliliğin bir göstergesi olarak değerlendirildi. Kohl'ün liderliği altındaki birleşik Almanya, uluslararası sahnede daha baskın bir rol alarak Bonn Cumhuriyeti'nden Berlin'e taşındı. Ancak bu, Almanya'nın yükselen jeopolitik rolü konusundaki endişeleri tetikledi. Fakat Alman hükümetleri, çok taraflılığı, uluslararası hukuku ve sivil çözümleri vurgulayarak dış politika sürekliliğini garanti ettiler.⁸ 2014'te, dönemin Dışişleri Bakanı ve şimdinin Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier, Alman dış politikasını gözden geçirmek için bir inisiyatif başlattı. Almanya, uluslararası kuruluşlarda aktif bir rol oynamaya devam ederken, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nde kalıcı üyelik için reform çağrısında bulundu. Son olarak, Almanya'nın Güvenlik Konseyi Başkanlığı sırasında, küresel güvenlik, iklim değişikliği ve insan hakları gibi konularda öne çıkan temalar arasında COVID-19 da vardı.⁹

20. yüzyılın sonlarından itibaren, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve yeni dünya düzeniyle birlikte beraber, Avrupa'nın jeopolitik yapısı hızla değişime uğramıştır. Bu değişim, Almanya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin önemini ve bu ilişkilerin nasıl şekillendiğini anlamak için kritik bir arka plan oluşturmaktadır. Almanya, Avrupa'nın ekonomik ve politik bir gücü olarak, komşularıyla ve özellikle de Doğu Avrupa'daki ülkelerle ilişkilerini dikkatlice yönetmektedir. Ukrayna ise, coğrafi konumu, doğal kaynakları ve stratejik önemi nedeniyle, Almanya'nın dış politika gündeminde kilit bir rol oynamaktadır.

⁶ Buğra Özer & Cafer Tayyar Karadağ (2017), “Willy Brandt'ın ‘Ostpolitik’inin Alman Dış Politikasına Mirası”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2017, Sayı: 52, s. 145.

⁷ Şeyda Güdek Gölçek (2023), “Willy Brandt'ın Ostpolitikası'nın İnşacı Analizi”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı: 3, ss. 708-726.

⁸ Kemal İnat (2009), “Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası: ‘Normalleşme’nin Son Adımları”, s. 19.

⁹ TRT Haber (2023), “Almanya Başbakanı Olaf Scholz'dan BM'de reform çağrısı”, 20.09.2023, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/almanya-basbakani-olaf-scholzdan-bmde-reform-cagrisi-796936.html>.

Bu çalışma, “Almanya’nın Ukrayna’ya yönelik dış politikası, pragmatik ekonomik çıkarları ve uluslararası normları bütünleştirerek stratejik bir dengeleme eylemi sergilemekte, bu durum tarihi bağlar, bölgesel istikrar kaygıları ve Almanya’nın uluslararası politikadaki gelişen rolü tarafından şekillendirilmektedir.” hipotezi çerçevesinde, Almanya’nın uluslararası arenada Ukrayna ile nasıl bir ilişki kurduğunu, tarihsel, ekonomik ve politik bağlamlarda inceleyerek anlamayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda, çalışmada aşağıdaki sorulara cevap verilmeye çalışılacaktır:

1. Tarihi faktörler Almanya-Ukrayna ilişkilerinin mevcut durumunu nasıl etkilemiştir?
2. Almanya’nın ekonomik çıkarları, Ukrayna ile ilgili dış politika kararlarını nasıl etkilemektedir?
3. Almanya’nın Ukrayna’ya yönelik dış politikası, uluslararası ilişkilerdeki geniş hedefleri ve Avrupa Birliği’ndeki (AB) rolüyle nasıl uyum sağlamaktadır?
4. Almanya’nın dış politika kararlarının Ukrayna bölgesindeki politik ve ekonomik istikrarına ve Rusya ile ilişkilerine ve Ukrayna-Rusya Savaşı’na etkileri nelerdir?

Çalışma, Almanya’nın dış politikasındaki önceliklerin Ukrayna ile olan ilişkilerini nasıl etkilediğini ve bu ilişkilerin gelecekteki potansiyel evrimini analiz ederek, iki ülke arasındaki etkileşimin daha geniş bir perspektifte nasıl şekillendiğini ortaya koyacaktır.

1. Almanya’nın Savunma ve Güvenlik Politikası

Federal Almanya Cumhuriyeti, 1949’dan bu yana kendisini ideal bir “sivil güç” olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda sürekli olarak da uluslararası düzende askeri güç kullanımından kaçınmayı vurgulamıştır. Ancak, ülkenin birleşmesiyle, bu duruşun korunup korunamayacağı konusunda bazı soru işaretleri oluşmuştur. Son 30 yıl, Almanya’nın dış politikasında büyük bir süreklilik gösterse de, aslında ülkenin dış siyasasında bazı önemli değişiklikler ve tartışmalar da meydana gelmiştir. Almanya, uluslararası kurumları kararlı bir şekilde desteklemeye devam ederken, asker konuşlandırma konusunda artan bir katılım ve aktiflik göstermiştir. Bu durum, ülkenin “sivil güç” yaklaşımıyla çelişkili gibi görünse de, Almanya’nın dış politikasındaki “tutarlı kararsızlık” ilkesi, bu iki yaklaşım arasında bir denge kurmaktadır. Örneğin, bu süreçte *Bundeswehr* (Alman Silahlı Kuvvetleri), bu süreçte büyük değişiklikler görmüş, personel sayısı azaltılmış ve zorunlu askerlik

kaldırılmıştır. Ayrıca Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'daki çatışmalar, Almanya'nın savunma doktrininde değişikliklere neden olmuş ve bölgesel savunma yeniden önem kazanmıştır. 2016'da yayınlanan *Beyaz Kitap*, bu değişen güvenlik perspektifini yansıtarak, bölgesel savunma ve ittifak operasyonlarına yeniden odaklanmıştır. Özetle, Almanya'nın dış ve güvenlik politikası, tarihsel “*sivil güç*” kimliğini korurken, değişen uluslararası ortam ve tehditler karşısında adaptasyon ve yeniden değerlendirme sürecindedir.¹⁰

Alman anayasası, *Bundeswehr*'in yurtdışında askeri operasyonlara katılımını sınırlamaktadır. Bu durum, Almanya'nın çoğunlukla mali destek sağlama eğiliminde olmasına yol açmıştır; ancak 1994'te Almanya'nın askeri operasyonlara katılımı konusunda bir karar alınmış ve tüm büyük askeri hareketlere parlamentonun onayını alma şartı getirilmiştir. Bu da, Alman Parlamentosu'nu askeri hareketleri kontrol eden güçlü bir kurum hâline getirmiştir.¹¹ Başlangıçta, Almanya, Körfez Savaşı sırasında askeri bir rol oynamaktan kaçınmış, fakat Yugoslavya'daki krizlerle birlikte Berlin'in dış siyasasında ciddi değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. 1995'te, Almanya, Bosna'daki çok uluslu barış gücü UNPROFOR'a katılmaya karar vermiştir. Bu askeri katılım, Almanya'nın savaş sonrası dönemde ilk silahlı operasyonu olmuştur. 1999'da Almanya'nın NATO'nun Kosova'da yürüttüğü operasyona katılımı, BM yetkisi olmaksızın gerçekleştirilen askeri müdahalelerin yasallığı üzerine tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak Kosova'da insani nedenlerle müdahale, parlamentoda büyük bir çoğunlukla onaylanmıştır.¹²

Almanya'nın son yıllardaki dış politika kararları, ülkenin uluslararası sahnede nasıl bir rol üstleneceği konusundaki iç tartışmayı yoğunlaştırmıştır. İktidardaki muhafazakâr-liberal koalisyon, başlangıçta NATO müdahalesini tereddütlü karşılarken, bu durumu daha sonra kabul ederek operasyona Tornado savaş uçaklarıyla sınırlı bir katılım sağlamıştır. Bu askeri katılım, Almanya'nın “*sivil güç*” olma kimliği ile “*orta güç*” olma arzusu arasındaki gerilimi apaçık göstermiştir. 11 Eylül (9/11) terör saldırıları sonrası, Almanya'nın ABD öncülüğündeki Afganistan Operasyonu'na katılımı büyük bir tartışmayla Federal Meclis'e

¹⁰ Fikret Birdişi & Emre Baran Pak (2017), “Almanya'nın 2016 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nin (Beyaz Kitap) Niteliksel İçerik Analizi ve Uluslararası Sistemin Geleceği”, IV. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi, Malatya, Türkiye.

¹¹ Adrian Hyde-Price & Charlie Jeffery (2001), “Germany in the European Union: Constructing Normality”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Cilt 39, Sayı: 4, ss. 689-717.

¹² Elif Ateş (2020), “Avrupa Birliği'nin Ortak Savunma Kimliğinde Almanya'nın Rolü”, içinde *Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi*, Tasam Yayınları, ss. 162-163.

gelmiş; fakat Schröder yönetimi bu konuda parlamentodan destek almıştır. Fakat 2002’de, Irak krizi sırasında, Almanya, ABD’nin politikalarından açıkça uzaklaşmıştır. 2011’deki Libya krizinde ise, Almanya’nın NATO müttefikleri yerine Çin ve Rusya’nın yanında yer alması dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra, Almanya’nın son dönemde Afrika ve Ortadoğu’da gerçekleştirdiği askeri operasyonlar, ulus-ötesi terörizme karşı mücadeleyi destekleme, demokratik kurumların gelişimini teşvik etme ve ticaret yollarını koruma amacı taşımaktadır.¹³ Özellikle IŞİD’e karşı koalisyon katılımı, Almanya’nın askeri operasyonlara nasıl yaklaştığına dair dengeli bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

2003 ile 2009 yılları arasında, Almanya, küresel ihracatta lider konumda bulunmuştur. 2020’de ise, küresel ticarete öne çıkan ülkeler arasında Çin ve ABD ile birlikte üst sıralardaki yerini korumuştur. Almanya, dış ticaret dengesinde ise Çin’in hemen ardından ikinci sırayı alarak güçlü bir performans sergilemiştir. Almanya, üretimde yüksek katma değerli ürünlere yoğunlaşarak rekabette öne çıkmış; bu sayede düşük maliyetli üretim stratejisi benimseyen ülkelerin oluşturduğu baskıya karşı diğer Avrupa ülkelerine göre -örneğin İtalya ve İspanya- daha dayanıklı bir duruş sergilemiştir. Almanya’nın ihracat odaklı ekonomisi ve 9 komşu ülkesi ile AB’nin en büyük üye ülkesi olması, onu geniş bir ikili ilişkiler ağı içinde konumlandırmaktadır. Tarihsel olarak Avrupa ve Transatlantik yönelimli dış politikası, en önemli iki ortağı olarak ABD ve Fransa’yı belirlemiştir. ABD ile olan ilişkiler Soğuk Savaş’tan bu yana derin tarihi kökenlere sahip olup, son yıllarda bazı politik gerginliklerle sarsılmıştır. Fransa ile tarihsel bağlar ise Avrupa Birliği’nin oluşumundan bu yana güçlü ve derindir; ancak zamanla bu ilişki de değişkenlik göstermiştir.¹⁴

Doğu’da, Polonya’nın ekonomik olarak önemi artmaktadır. Rusya ile olan ilişkiler, Kırım ilhakı ve Ukrayna’daki savaştan dolayı karmaşıktır. Özellikle Kuzey Akım-2 boru hattı projesi, bu ilişkideki zorlukları somut biçimde ortaya koymaktadır. Çin, Almanya için ana ticaret ortağı olmasına rağmen, insan hakları ve uluslararası hukukta temel farklılıklarla karşı karşıyadır. Öte yandan, Almanya’nın İsrail ile de özel bir tarihsel ilişkisi bulunmaktadır; bu bağlamda, önceki Başbakan Angela Merkel, İsrail’in varlığının ve

¹³ Murat Erdin (2014), “11 Eylül Saldırıları ve İslamofobi: ABD ve Avrupa’da Görülen İslam Karşıtı Eylem ve Hareketlerin Nedenleri ve Sonuçları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, ss. 54-59.

¹⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2023), “Federal Almanya Ülke Profili”.

güvenliğinin Almanya'nın “*tarihsel sorumluluğu*” olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, önceki politikalarla süreklilik arz ederken, bazı gözlemciler için ise tartışmalıdır.¹⁵

Almanya, AB üyeliğini ve uluslararası çok taraflı ilişkilerini 1949'dan bu yana önemseyerek, Avrupa'nın güçlendirilmesi ve bütünleşmesi için çaba sarf etmektedir. Avrupa entegrasyonunun savunucusu olmasına rağmen, son dönemde Almanya'da popülist ve Avrupa Birliği şüpheci hareketlerin yükselişi gözlemlenmiştir. Ancak bu, Alman halkının genelde AB şüpheci (*Euroskeptic*) olduğu anlamına gelmez; ülkedeki çoğunluk, Avrupa bütünleşmesini destekleyen partilere hâlâ güvence vermektedir.¹⁶

Birleşmiş Milletler çerçevesinde, Almanya, 1973'ten beri aktif bir üye olarak, BM Güvenlik Konseyi'nde kalıcı bir koltuk edinme arayışındadır; ancak bu reform girişimleri 2005'te başarısız olmuştur. Buna rağmen, Almanya, Konsey'de daimî olmayan bir sandalye kazanma gayretini sürdürmüştür ve 2019'da altıncı kez bu koltuğa oturmuştur. Konsey'deki temsil süresince, Almanya, çatışma önleme ve yönetimi konularına öncelik vermiştir.¹⁷

Tarihsel olarak, Alman dış politikası, “*niş diplomasi*” alanları oluşturarak, kendisine özgü bir yol izlemiştir. Özellikle *Ostpolitik* (Doğu Politikası) politikasıyla Doğu ve Batı arasında bir köprü görevi görmüştür. Son dönemde, Almanya, İran nükleer anlaşmasının müzakeresinde öncü bir rol oynamış, ABD'deki Donald Trump yönetimi bu anlaşmadan çekilmesine rağmen, anlaşmayı koruma taahhüdünü de sürdürmüştür.¹⁸

Almanya'nın küresel ekonomik ve diplomatik yönünün genel bir panoraması çizildiğinde, doğal olarak Avrupa'nın kalbinde yer alan önemli bir ülkeye -Ukrayna'ya- dikkat çekmek gerekir. Doğu Avrupa'nın bu stratejik ülkesi, savaşa kadar Almanya'nın dış politika ve ekonomik yatırımlarının odak noktalarından biri hâline gelmiştir. Hatta Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Doğu Ukrayna'da devam eden gerilimler, Almanya'nın yalnızca Rusya ile ilişkilerini etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Ukrayna ile kurduğu bağları da derinleştirmiştir. Almanya'nın enerji güvenliği, ticari çıkarları ve bölgesel istikrar için olan stratejik ihtiyaçları, Ukrayna ile olan ilişkilerini geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu

¹⁵ Başar Şirin (2020), “Değişen Dünya Düzeninde Yeni Alman Dış Politikası”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 19, Sayı: 2, ss. 467-500.

¹⁶ Carlo Masala (2009), “Möglichkeiten einer Neuorientierung deutscher Außen- und Sicherheitspolitik”, *Zeitschrift für Politik*, Cilt 56, Sayı: 4, ss. 463-465.

¹⁷ *TRT Haber* (2023), “Almanya Başbakanı Olaf Scholz'dan BM'de reform çağrısı”.

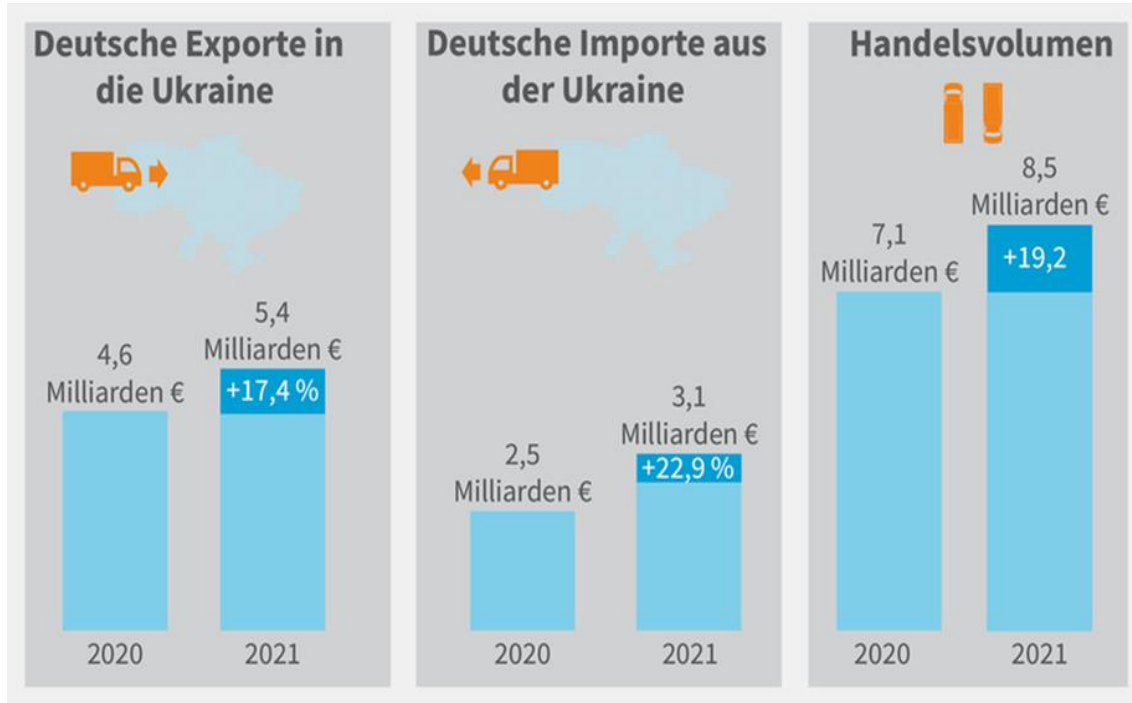
¹⁸ Güngör Şahin & Elif Bilge Aksu (2021), “Almanya'nın Doğuya Açılım Politikaları: Ostpolitik”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 2, ss. 240-252.

bağlamda, Almanya-Ukrayna ilişkilerinin diplomatik ve ekonomik yönlerini detaylı bir şekilde ele alarak, bu iki ülke arasındaki bağın nasıl evirildiğini incelemek büyük bir önem taşımaktadır.

2. Almanya-Ukrayna Diplomatik ve Ekonomik İlişkileri

Stratejik ortaklık, diğer ülkelerle ilişkileri yeniden inşa etme girişiminde en iyi araçlardan biridir; çünkü bu araç, tarafların çıkarlarının en uygun şekilde gerçekleştirilmesini mümkün kılmak için verimlilik, eşitlik, karşılıklı destek ve anlayış ilkelerine dayanmaktadır.

Grafik I. Rusya krizine kadar Almanya ile Ukrayna arasındaki ticaret hacmi artmıştır¹⁹

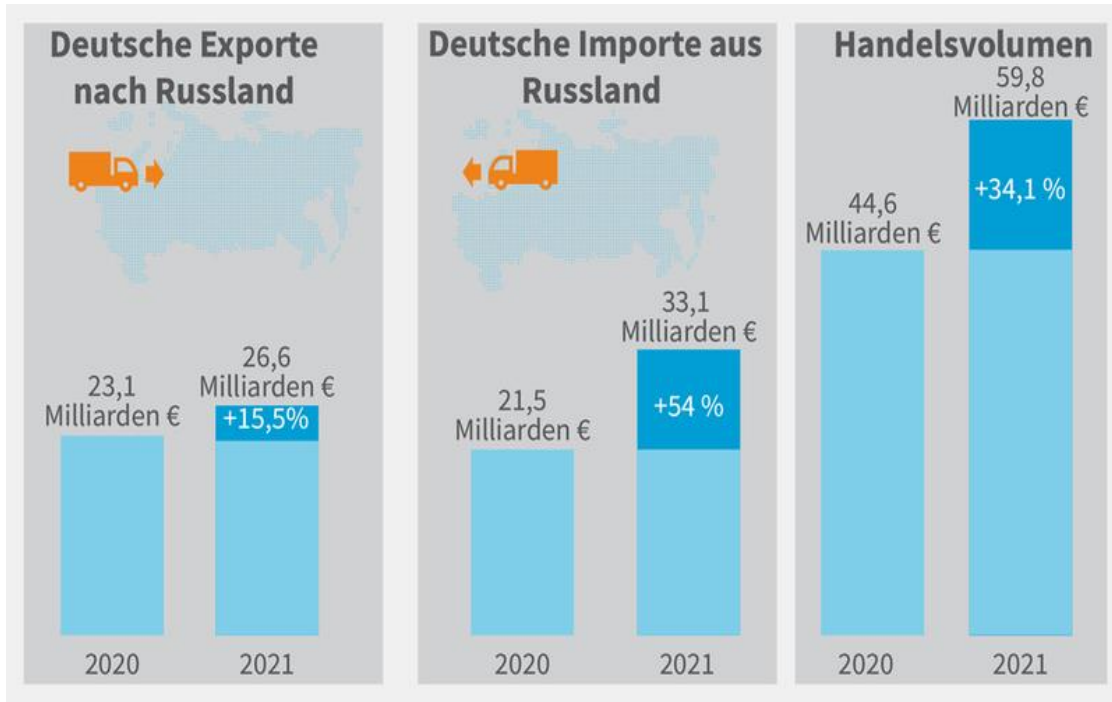

Stratejik ortaklığın temel özellikleri; stratejik ortaklığın özellikle amaç, hedef, görev ve karşılıklı yararların tanımlanmasında açıklık, şeffaflık ve tutarlılık karakteri, stratejik ilişkilerin dayanıklılığı ve istikrarı ayrıca uygulanabilir şekliyle stratejik ortaklığın çeşitliliğidir. Stratejik ortaklık, ekonomi, siyaset, askeriye, kültür, bilim-teknoloji, eğitim gibi her ülkenin çeşitli alanlarına yöneliktir.

¹⁹ DIHK (2022), “Deutschlands Wirtschaftsbeziehungen zur Ukraine und Russland”, 13.03.2022, Erişim Tarihi: 11.12.2023, Erişim Adresi: <https://www.dihk.de/de/aktuelles-und-presse/krise-russland-ukraine-wirtschaftssanktionen/deutschlands-wirtschaftsbeziehungen-zur-ukraine-und-russland-66918#:~:text=Das%20Handelsvolumen%20lag%202021%20damit,2%20Prozent%20gegen%C3%BCber%20dem%20Vorjahr.>

Stratejik ortaklık, ekonominin farklı alanlarında uygulanabilir; ancak Ukrayna için en güncel alan ticaret ve ekonomik alanlardaki stratejik ortaklıktır. Avrupa'nın Ukrayna tercihi ve iç koşullar açısından, Almanya, Ukrayna'nın en iyi stratejik ortaklarından biri hâline gelebilir; çünkü Almanya, her zaman Ukrayna ekonomisinin geliştirilmesine ilgi göstermiş, Ukrayna ekonomisine yatırım yapmaya hazır olmuş ve farklı şekillerde iş birliği yapmıştır.

Grafik II. Rusya ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkiler de Ukrayna'ya yapılan saldırıya kadar gelişmiştir²⁰

Ticari ve ekonomik alanlardaki stratejik ortaklık, öncelikli dallardaki mal ve hizmetlerin ihracatı/ithalatı ve öncelikli dallardaki stratejik ortağından gelen doğrudan yabancı yatırımların hacimleri gibi temel bileşenlerinin değerlendirilmesi yoluyla karakterize edilebilir. Ukrayna ile Almanya arasında mal ihracat ve ithalatında esneklik eğilimleri gözlemlenmekte; bu eğilimler de Ukrayna ile Almanya arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin derinliğinin, dinamizm ve iç ve dış ortamdaki hızlı değişimlere rağmen istikrarlı kaldığını göstermektedir. Üstelik Almanya ile Ukrayna arasındaki mal ihracatının veya ithalatının bir miktar azaldığı dönemlerde bile, Almanya ile Ukrayna arasındaki mal ihracat/ithalatının Ukrayna'nın toplam mal ihracatı/ithalatı içindeki payı önemini hâlâ korumaktadır.

²⁰ A.g.e.

Ukrayna'dan Almanya'ya yapılan hizmet ihracatında ise esneklik eğilimleri gözlemlenmiştir; fakat Almanya'dan Ukrayna'ya yapılan hizmet ithalatında bir düşüş eğilimi belirgindir. Ukrayna ve Almanya arasındaki ticarete, mal ihracatı ve ithalatı ile hizmet operasyonları yoğunlaşma eğilimindedir. Ukrayna'dan Almanya'ya yapılan mal ihracatı; başlıca makine, taşıt, teçhizat, metaller, tekstil ürünleri, ayakkabı, gıda ürünleri, tarımsal hammaddeler ve kimya sanayi ürünleri gibi çeşitli gruplardan oluşmaktadır. Almanya'dan Ukrayna'ya yapılan mal ithalatı ise; makine, araç, teçhizat, kimya sanayi ürünleri, kauçuk ve metaller gibi gruplardan meydana gelmektedir. Ukrayna'nın Almanya'ya hizmet ihracatı, ağırlıklı olarak; taşımacılık, maddi kaynak işleme, telekomünikasyon, bilgisayar ve bilgi hizmetleri, iş hizmetleri gibi alanlardadır. Almanya'dan Ukrayna'ya yapılan hizmet ithalatı ise; ulaştırma, telekomünikasyon, bilgisayar ve bilgi hizmetleri, inşaat, ticari ve sigorta hizmetleri ile devlet ve hükümet hizmetlerinden oluşmaktadır.

2014'teki Onur Devrimi'nden bu yana, Ukrayna, Avrupa'ya yönelik hedefiyle benzeri görülmemiş bir reform rotası izlemiştir. Almanya-Ukrayna iş birliği, özellikle iyi yönetişime (demokrasi, sivil toplum, kamu yönetimi, yerelleşme), enerji verimliliğine ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya odaklanmıştır. Bu durum, Almanya'nın yalnızca birkaç ülkeyle sahip olduğu ve doğrudan diyalog kanalları ve her düzeyde çok çeşitli ziyaretler yoluyla sürekli olarak genişletilen iş birliğinin yoğunluğunu arttırmıştır.²¹

2014'ten 2017'nin sonuna kadar Almanya'dan Ukrayna'ya yapılan yatırımlarda bir düşüş eğilimi gözlemlenmiştir. Almanya'nın Ukrayna'ya gelen toplam doğrudan yatırımlardaki payı 2013'te yüzde 8,7 iken, 2017'de yüzde 4,2'ye düşmüştür. Buna rağmen, 2017 sonu itibarıyla Almanya'nın bu alandaki payı yüzde 4,58 ile yüzde 8,5 oranında bir artış göstermiştir.²² Almanya'dan gelen yatırımların başlıca alanları; üretim, ticaret, taşımacılık, depolama ve kurye faaliyetleri, makine yapımı ve tarım sektörleridir. Ekonomik alanların çoğuna yatırım yapılmasına rağmen, bazı sektörler, Alman yatırımcıları için daha az ilgi çekici hâle gelmiştir. Kriz öncesi dönemde ekonomik faktörler Ukrayna'nın diğer ülkelerle stratejik ilişkilerinin oluşmasında belirleyiciyken, günümüzde siyasi faktörler daha ön

²¹ Deutsche Botschaft Kiew (2023), Erişim Tarihi: 10.11.2023, Erişim Adresi: <https://kiew.diplo.de/ua-de/themen/politik/bilaterales>.

²² K. Pugachevska & N. Ivoniak (2019), "Strategic Partnership Between Ukraine and Germany in Trade and Economic Spheres", Erişim Tarihi: 10.11.2023, Erişim Adresi: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/20-2.pdf>.

plana çıkmıştır. Özellikle Almanya-Ukrayna ilişkilerinde bu eğilim belirgindir. 2013-2014 krizinin ardından, Ukrayna, Avrupa yanlısı bir tutum benimsemiş ve siyasi reformlara hazır olduğunu göstermiştir. Bu siyasi reformlar stratejik öneme sahiptir ve Ukrayna'nın yasama ve mevzuat sistemlerindeki değişiklikleri kanıtlar niteliktedir. Ekonomik faktörler hâlâ önemli olsa da, reformlar, daha çok politik faktörlerin bir sonucu olarak görülmektedir. Yabancı ülkeler için olumlu ekonomik göstergeler, bu değişikliklerin sadece kâğıt üzerinde değil, gerçekte de yaşandığını göstermektedir. Sosyal ve teknolojik faktörler önemli olmakla birlikte, Almanya-Ukrayna ilişkilerinin kalitesi üzerinde önemli bir etkisi bulunmamaktadır.²³

Almanya, 2014 yılından bu yana Ukrayna'ya toplamda 1,8 milyar avronun üzerinde destek sağlamıştır. Ukrayna, “Doğu Ortaklığı Ülkeleri ve Rusya’da Sivil Toplumla İş Birliğinin Genişletilmesi”²⁴ projesi çerçevesinde odak noktalarından birisidir. İkili projelere 27 milyon avro, bölgesel projelere ise 14 milyon avro yatırım yapılmıştır. Bu bağlamdaki amiral gemisi projeleri, bağımsız kamu hizmeti yayıncılığı ve Almanya-Ukrayna gençlik değişim programlarının kurulmasıdır.

Ukrayna ve Almanya arasındaki stratejik ortaklık, aslında tam anlamıyla etkinleştirilememiştir. İhracat ve ithalat operasyonlarının verimliliği değerlendirildiğinde, mal ihracatı ve ithalatında yoğunlaşmanın azaldığı, ancak hizmet ihracatı ve ithalatında bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Alman yatırımcılar, Ukrayna ekonomisinin potansiyelini olumlu bulmakla birlikte, Ukrayna'nın ekonomik yapısını ve gelişim beklentilerini tam olarak anlamakta zorlanmaktadırlar.

Ukrayna ve Almanya arasındaki ticari ve ekonomik stratejik ortaklığın güçlendirilmesi, ekonomik göstergelere ve ilişkilerin derinliğini kanıtlayan genel kaynaklara dayanmalıdır. Stratejik ortaklığın genel kaynakları, mevcut engeller ve bu engellerin çözüm yolları açısından incelenmiştir. Alman yatırımcılara yönelik çeşitli teşvik eylemleri belirlenmiş ve bu eylemlerin uygulama esasları netleştirilmiştir. Simülasyon eylemleri, devlet garantileri, özelleştirme programlarına katılım, ticari kayıtların basitleştirilmesi, teknolojik ekipman ithalatındaki kısıtlamaların azaltılması ve öncelikli alanların genişletilmesini içermektedir.

²³ Michele A. Flournoy, & Shawn W. Brimley (2006), “Strategic Planning for National Security: A New Project Solarium”, *Joint Force Quarterly*, Sayı: 41, ss. 126-138.

²⁴ Federal Foreign Office (2023), “Expanding Cooperation with Civil Society in the Eastern Partnership Countries and Russia (Eastern Partnership Programme)”, Erişim Tarihi: 10.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europe/cooperation-with-civil-society/373732>.

Ukrayna ve Almanya arasındaki stratejik ilişkiler için bir gündem oluşturulmalıdır. Bu gündem, iki ülke arasındaki anlaşmalar ve iç programlar, yasalar, kalkınma kavramları gibi unsurları içermelidir. Net bir gündem oluşturulduktan sonra, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik iş birliğinin en uygun yönleri belirlenebilir.²⁵

Stratejik ortaklık, ihracat, ithalat ve yatırım bileşenleriyle farklı odaklara sahiptir. Ukrayna'nın olanakları ve gelişim odakları göz önünde bulundurularak her bir bileşen için en uygun yönler belirlenmiştir. Ukrayna ve Almanya arasındaki ticari ve ekonomik stratejik ortaklığın ihracat bileşeninde öncelikli sektörler bilişim, tarım ve ormancılık olarak belirlenmiştir. İthalat bileşeninde ise, farmasötik ürünler, inşaat hizmetleri ve makine ve ekipman ön plana çıkarılmıştır. Yatırım bileşeninde ise, taşıtlar, endüstriyel üretim ve tarım sektörleri öne çıkmaktadır.

Almanya, Ukrayna'nın en önemli ticaret ve yatırım ortaklarından biridir. Ukrayna ithalatının ikinci en önemli menşe/kaynak ülkesi ve Ukrayna ihracatının kilit pazarlarından biridir.

2.1. Tarihsel Süreçte Almanya-Ukrayna İlişkileri

Ukrayna-Almanya ilişkilerinin tarihi oldukça uzundur. Alman tüccarlar ve gezginler 10. yüzyılda Ukrayna topraklarına gelmeye başlamışlarsa da, asıl yerleşim Katerina II'nin Rus İmparatorluğu'na Alman kolonicileri davet eden manifestosuyla başlamıştır.²⁶ 1764'te, Çariçe II. Katerina, Güney Rusya'nın bazı bölgelerine Almanları kolonize etmeyi amaçlayan bir kararname çıkarmıştır. Bu kararname, Rus İmparatorluğu'na ücretsiz taşıma, herhangi bir ticarete özgürlük, faizsiz krediler ve askerlik hizmetinden muafiyet gibi geniş ayrıcalıklar sunmuştur.²⁷ Zaporozhian Sich'in 1775'te yıkılmasının ardından, Alman yerleşimciler, Ukrayna'nın güneyindeki eski Kazak topraklarına gelmişlerdir. Daha sonra, 19. yüzyılın ilk yarısında, daha büyük sayılarda Alman yerleşimciler, Ukrayna bozkırlarına ve Kırım'a yerleşmişlerdir. Bu kolonicilere Karadeniz Almanları (*Schwarzmeerdeutsche*) adı verilmiş ve neredeyse tamamı Luteryen, Katolik veya Menonit olmak üzere belirgin ve ayrı dinî bağlantılara sahip kırsal topluluklar olarak bölgeye yerleşmişlerdir. 1897'ye

²⁵ A. Friedberg (2007), "Strengthening U.S. Strategic Planning", *The Washington Quarterly*, Sayı: 31, ss. 96-112.

²⁶ Serkan Acar (2023), "Ukrayna'nın Tarihî Kökenleri: Kiev Knezliği'nden Kırım Hanlığı'na", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 1, ss. 14-30.

²⁷ Mustafa Nail Alkan (2015), "Almanya-Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi", *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2015, Sayı: 45, ss. 94-95.

gelindiğinde, Karadeniz Almanları yaklaşık 345.000 kişiden oluşuyordu. Volhynia’da Polonya asillerinden arazi satın alan 200.000’den fazla Alman daha vardı. Almanlar, vergi muafiyetleri ve diğer avantajlardan yararlandıkları kapalı yerleşimlerde yaşıyor ve yerel ekonomiye katkıda bulunuyorlardı. Topluluklarında, kökenlerinin olduğu ülkelerde zulme uğrayan inançlarını da (özellikle Menonitler için) özgürce uygulayabiliyorlardı. Böylece, iki yüzyıldan fazla bir süre boyunca, Almanlar ve Ukraynalılar yan yana yaşadılar.

Birinci Dünya Savaşı, Almanya ve Ukrayna’yı 20. yüzyılın ilk büyük karşılaşmasında bir araya getirdi.²⁸ 3 Mart 1918’de Bolşeviklerle Merkezi Güçler arasında yapılan Brest-Litovsk Antlaşması, Ukrayna’nın Alman ve Avusturya işgal bölgelerine bölünmesine yol açtı. Bu sıralarda, Çarlık İmparatorluğu’nda Alman kolonicilerin ikinci en büyük yoğunlaşmasını oluşturan 700.000 Alman, Güney Ukrayna’da yaşıyordu. Almanya, savaş bittikten sonra bu sayıya daha fazla kolonici eklemeyi planlıyordu. Ancak ana hedef, Merkezi Güçler’in açlık çeken nüfusunu beslemek için Ukrayna’dan gıda toplamaktı. Gıda temini için yapılan taleplere köylüler tarafından direnildi ve Almanlar, Ukrayna’daki Merkezi Rada (*Tsentralna Rada*) hükümetini dağıtarak, Ukrayna’yı Hetman Pavlo Skoropadskyi’nin daha iş birlikçi rejimi üzerinden yönetme yoluna gittiler. Bolşevikler, Almanların Ukraynalı köylülere yönelik saldırılar devam ederken, Ukraynalıları Almanlara karşı savunma iddiasıyla öne çıktılar. Almanlarla Ukraynalılar arasındaki çatışma, Kasım 1918’deki Almanya’nın teslim oluşuna kadar sürdü.²⁹

1918’den sonra Almanların Ukraynalılara yaptığı olumsuz muamelelere dair kalan hatıralar, 1920’li yıllar ve 1930’lu yıllarda Stalin altında Ukraynalılara yapılan zulümlerle hızla gölgede kaldı. SSCB’nin buğday ambarı olan Ukrayna, kolektivizasyon sırasında ve 1932-1933 yıllarında yani açlık döneminde orantısız bir şekilde zarar gördü. Bu nedenle, Nazilerin SSCB’ye saldırısının olduğu dönemde, Ukraynalıların Sovyet komünizmine (Ruslaştırma odaklı) desteği çok az olmuştur.³⁰

Ukraynalılar ile Alman devleti arasındaki bir sonraki büyük karşılaşma, 1939 yılından sonra gerçekleşti. Nazi-Sovyet Paktı’nın şartları sonucunda Batı Ukrayna’nın çoğu Sovyet

²⁸ Manfred Wilke (2014), “Jenseits von Rapallo”, *Die Politische Meinung*, 528 (59), s. 73.

²⁹ Dmytro Savchenko (2018), “Hetman Pavlo Skoropadskyi and His Ukrainian State”, Erişim Tarihi: 10.10.2023, Erişim Adresi: <https://pravyysektor.info/novyny-angliyskoyu/hetman-pavlo-skoropadskyi-and-his-ukrainian-state>.

³⁰ Çağrı Saçaralp (2018), “Ukraynalıların tarihteki en büyük acısı: Holodomor”, *Jurnal.ist*, 16.12.2018, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.gzt.com/jurnalist/ukraynalilarin-tarihteki-en-buyuk-acisi-holodomor-2973917>.

birlikleri tarafından işgal edildi. Haziran-Temmuz 1940'ta, SSCB, Romanya'yı zorlayarak Besarabya ve Bukovina'yı devraldı. Böylece, Polonya ve Romanya'da daha önce yaşayan toplam 7 milyon Ukraynalı SSCB bünyesine katıldı; bu bölgelerden gelen Ukraynalılar da Stalinizm ile tanıştı.³¹ Eylül 1939'da Naziler tarafından işgal edilen Polonya'nın o tarihlerde farklı bölgelerinde yarım milyon Ukraynalı yaşıyordu. Ancak en dramatik değişiklik, 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne yapılan Nazi istilasıyla geldi; bu olayın ardından çoğu Ukraynalı Almanya yönetimi altına girdi.³²

İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya-Ukrayna ilişkilerinin tarihi oldukça karmaşıktır. Nitekim Stalin'in Hitler'den daha büyük bir kötülüğü temsil ettiğini düşünen ve bu nedenle Ruslarla savaşmak isteyen bazı Ukraynalılar, Alman istilacıları komünist baskının kurtarıcıları olarak karşılamışlardır. Ayrıca, Sovyet komünistlerini Yahudilerle eşitleyen Ukraynalılar olduğu kadar, Hitler'in anti-Semitizm propagandası da verimli bir zaman dilimine denk gelmiştir. Ukraynalıların Yahudilere karşı işlenen vahşetlere katılım dereceleri konusunda ise bir uzlaşma yoktur. Ukrayna'da işlenen en kötü suç, Eylül 1941'de Kiev'in dış mahallelerindeki Babyn Yar'da 33.000 Yahudi'nin katledilmesidir.³³

Nazi ideolojisi, Almanları, Ukraynalıları daha medeni bir şekilde muamele etmenin pragmatik avantajlarına karşı körleştirmiştir. Savaş süresince 2,3 milyondan fazla Ukraynalı, Reich'in farklı bölgelerinde köle işçi olarak çalıştırılmak üzere sınır dışı edilmiştir. Nazi yönetimi Ukrayna'da acımasızdı ve buna karşılık bir Ukraynalı direniş hareketi de ortaya çıkmıştır. Anti-Alman partizan savaşı için alınan askerler, hayal kırıklığına uğramış milliyetçiler, komünistler, Yahudiler ve zorla çalıştırılan iş kampı kaçaklarından oluşuyordu. Almanlara karşı savaşan partizan askerleri kısmen özerk, kısmen de Sovyetler tarafından kontrol ediliyordu. 1943 Şubat'ında Stalingrad'da Almanların yenilgisinin ardından, Nazi Propaganda Bakanı Josef Goebbels, Slavlar konusunda daha pragmatik bir tutum benimsemeye başladı. Bazı Ukraynalılar zaten Almanlarla savaşıyordu ve şimdi Ukraynalılar, geri çekilen Alman ordularına katılmaları için teşvik edildi. Almanya'nın SS'i (Koruyucu Takım/*Schutzstaffel*), Ukraynalılara “askeri

³¹ Kader Özkan (2007), “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Romanya Dış Politikası'nda Batı Dünyası ve Türkiye'yle İlişkiler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 12, Sayı: 12, ss. 35-47.

³² Burak Çınar (2014), “İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu”, *Güvenlik Stratejileri*, Cilt 10, Sayı: 20, s. 188.

³³ Metin Delevi & Sento Almaleh (2014), “29-30 Eylül 1941 – Babi Yar Katliamı”, *Şalom*, 01.10.2014, Erişim Tarihi: 11.10.2023, Erişim Adresi: <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/92530/29-30-eylul-1941-babi-yar-katliami->

eğitim” gibi benzersiz bir değer sundu ve bazı Ukraynalı birlikler, Rus komünistlerin hâlâ yenilebileceği umuduyla, savaşın sonuna kadar Nazilerle birlikte savaştı.³⁴

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman-Ukrayna ilişkilerinin tarihi, özellikle Sovyet yönetimi altındaki Ukraynalı vatandaşların deneyimleriyle karşılaştırıldığında oldukça karmaşık bir niteliğe sahiptir. Savaş sonrası Sovyet döneminde, Ukrayna'nın Nazi işgali, Ukraynalıların bu işgali Sovyet işgalinden daha olumlu bir şekilde değerlendirebileceği korkusuyla tam olarak tartışılmamıştır. SSCB, Nazi zulmünü halkını Sovyet politikalarının arkasında birleştirmek için her zaman kullanabilse de, Ukrayna'da Almanların imajı daha belirsizdir; çünkü tarihsel olarak, Almanlar, Ukraynalıları Rus egemenliğinden kurtarabilecek bir millet olarak görülmüştür.

Savaş sonrası Sovyet döneminde, Almanlar ve Ukraynalılar arasındaki en önemli ilişkiler, oldukça geniş olan GDR (Doğu Almanya)-Ukrayna ilişkileri aracılığıyla kuruldu. Ukrayna SSC hükümeti, Doğu Almanya ile birçok ekonomik, kültürel ve politik bağa sahipti. Dahası, Batı Almanya, 1969'da yeni *Ostpolitik* politikasını benimsemeye başladığında, Doğu Alman ve Ukraynalı *detant* (gerginliğin azaltılması/yumuşama) muhalifleri ortak bir sebep etrafında birleştiler. Ukrayna Komünist Partisi'nin İlk Sekreteri Petro Shelest'in, Willy Brandt'ın Batı Almanya'sı ile Brezhnev'in yakınlaşmasına karşıtlığı, GDR lideri Walter Ulbricht'in *Ostpolitik*'e karşı mücadelesine destek sağladı. Ancak sonunda hem Ulbricht, hem de Shelest görevlerinden alındı. Batı Almanya da, Ukrayna SSC hükümeti ile ekonomik, kültürel ve politik bağlar kurdu; ancak her zaman merkezi ilişkisi olan Moskova ile bu ilişkisini sürdürdü. Bununla birlikte, komünist dönemin sona ermesiyle Ukrayna ve iki Alman devletinin elitleri ve halkları arasındaki ilişkiler arttı. Dolayısıyla, 1991'e gelindiğinde, Ukrayna, hem Doğu, hem de Batı Almanya ile ilişkiler kurma konusunda bir model oluşturmuştu.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Ukrayna'nın 1991'de bağımsızlığını ilân etmesi, uluslararası arenada önemli bir değişikliği meydana getirdi. Özellikle Almanya için, tarihsel bağlamda ele alındığında, bu yeni bağımsız devletle ilişkilerin nasıl şekilleneceği büyük bir soru işaretiydi. Doğu ve Batı Almanya'nın 1990'da birleşmesi, yeni bir Almanya'nın ortaya çıkmasına yol açtı ve bu durum, Ukrayna ile olan ilişkileri de doğrudan etkiledi. Almanya'nın bu yeni dönemi, Ukrayna ile olan diplomatik, ekonomik

³⁴ *Holokost Ansiklopedisi*, “İşbirliği”, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/collaboration>.

ve kültürel bağlarının yeniden değerlendirilmesine ve derinleştirilmesine sahne oldu. 1992'den 1999'a kadar olan bu sürecin Almanya-Ukrayna ilişkilerinde nasıl bir evrim gösterdiğinin incelenmesi/araştırılması, iki ülke arasındaki dinamiklerin nasıl şekillendiğini daha iyi anlamamız mümkün olacaktır.

2.2. 1992-1999 Arasında Almanya-Ukrayna İlişkilerinin Evrimi ve Sonraki Süreç

Ukrayna, 1991 yılının sonunda bağımsızlığını kazandığında, Alman ekonomik ve politik desteği konusunda başlangıçta oldukça büyük beklentilere sahipti. Ancak kısa süre sonra bu beklentilerin gerçekçi olmadığı anlaşıldı. 1992 yılında, Ukraynalılar, Almanya'ya karşı büyük bir coşkuyla yaklaştılar; ancak aynı durum Almanya için söz konusu değildi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce, Almanya, diğer Batılı ülkeler gibi, 1990 Temmuz'unda Ukrayna'nın egemenlik ilânını hemen tanımamıştı, ancak 1989 yılında Kiev'de bir Konsolosluk açmıştı. Şansölye Helmut Kohl'ün Temmuz 1991 tarihinde Kiev'e Mikhail Gorbachev ile yaptığı zirve, SSCB'nin Nazi istilasının 50. yılını anma adına yapılan bir etkinlikti ve bu zirve, Sovyet liderinin ülkesindeki zayıf durumunu değiştirmek için son dakika bir girişimiydi.³⁵ Sadece 1991 yılının Aralık ayında, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kuran Belovezhsk Anlaşması'ndan sonra, Ukrayna'nın Dışişleri Bakanı Anatoli Zlenko, ikili ilişkileri görüşmek üzere Bonn'u ziyaret etti. Zlenko, bu görüşmede, Almanya-Ukrayna Ekonomik İşbirliği Konseyi kurma sözü verdi ve Başkan Leonid Kravchuk'un Bonn'u ziyaret etme davetiyesini alarak Ukrayna'ya geri döndü. Bu dönemde, Ukrayna basınının çoğu, Almanya'nın Ukrayna'nın önemini anlamadığına dair haberler yayınladı.³⁶

Şubat 1992'deki Bonn ziyareti öncesinde, Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kravchuk, Almanya-Ukrayna ilişkileri için umut verici bir değerlendirme yaptı. Yeni Ukraynalı lider, tarihsel ve coğrafi nedenlerle ve aynı zamanda Doğu Almanya-GDR'nin ekonomik olarak Ukrayna'ya yakın olmasından dolayı, Almanya'nın diğer Batılı devletlerden daha cömert yardım ve ilişkiler sunacağını umuyordu. Kravchuk, Almanya ile ekonomik bağlantıların önemini ve sınır dışı edilmiş etnik Almanları yeniden yerleştirme konusundaki istekliliği vurguladı. O zamanlar hem Rusya, hem de Ukrayna, Almanların cömertçe yardımlarda

³⁵ Mustafa Yıldız (2022), "Rusya-Ukrayna Savaşında Rusya'yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin mi?", *Akademik Hassasiyetler*, Cilt 9, Sayı: 19, s. 149.

³⁶ Hatem Cabbarlı (2016), "İki Güç Arasındaki Ukrayna", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 50, s. 97.

bulunacağını sanıyorlardı. Ukraynalı yetkililer, “*Bonn’un Moskova’ya olan saplantısından*” şikâyetçi oldular. Ukrayna’daki ekonomik durum kötüleştiğinde, Başbakan Leonid Kutschma, Almanya ve AB’den yardım talebinde bulundu. Kohl’ün Kiev ziyareti öncesinde, Ukraynalı politikacılar ve yetkililere yönelik bir anket, çoğunluğun Almanya’nın Ukrayna’ya destekleyici bir politika izleyen tek G-7 ülkesi olduğuna ve Ukrayna’nın sağlıklı Rusya bağımlılığından kurtulabilecek tek ülke olduğuna inandığını ortaya koydu. Aynı zamanda, Almanya’nın Rusya-Ukrayna geriliminin sonucuna ilgi duyduğunu düşündüler. Sonuçta, bir Rus-Ukrayna çatışmasından, Almanya, ABD’den çok daha doğrudan etkilenecekti.³⁷

Alman hükümeti ise temkinli kalmaya devam etti. Ukrayna ile olan ilişkisini büyük ölçüde Rus bakış açısıyla değerlendirmeyi sürdürdü ve ayrıca Rus-Ukrayna ilişkilerinde çözülemeyen birçok mesele konusunda endişeliydi. 1993 yılının sonbaharında, Almanya, başkent Kiev’in nükleer silahları reddetmeyi taahhüt etmesi halinde Ukrayna’ya daha fazla müdahil olacağını tekrar belirtti. Bu durum, ekonomik yardım ile politik tavizler arasındaki bağlantıyı açıkça ortaya koydu. Almanya, Ukrayna’nın Ocak 1994’teki Üçlü Anlaşma ile nükleer cephaneliğini reddettiğini memnuniyetle karşılarsa da, Ukrayna’nın ekonomik zorluklarından endişeliydi. Almanya, Ukrayna’daki çıkarlarını henüz tanımlamamıştı.³⁸ 1999 yılında, Avrupa Birliği (AB) ile Rusya, “*Rusya’ya Yönelik AB Ortaklık Stratejisi*” ve “*Kuzey Boyutu İnisiyatifi*” adlı iki önemli belgeyi kabul etmiştir. Bu belgeler, AB’nin genişlemesinin ardından Rusya ile kurulacak sınırın güvenliğini koruma ve sınırın diğer tarafındaki bölgelerin ekonomik gelişimini teşvik etme taahhüdünü yansıtmaktadır.³⁹ Bağımsızlığın ilk yıllarından bu yana, Ukrayna, Almanya’nın daha fazla dikkatini çekmek ve Ukrayna’ya yatırım yapılmasını sağlamak için ne yapması gerektiği konusunda giderek daha gerçekçi hâle gelmiştir.

Almanya’nın Ukrayna’ya karşı başlangıçtaki tavrı iki yönlüydü; müttefikleri gibi Almanya da Sovyetler Birliği’nin dağılmasını büyük bir endişeyle karşılamıştı. Yapacağı politikalar önceden öngörülebilir Mihail Gorbaçov’un yerine, eski Sovyet lideri Stalin’in kendi amaçları doğrultusunda sınırlarını belirlediği, çok etnikli devletlerin başında olan ve temel

³⁷ Angela Stent (1997), “Ukraine and Germany: Toward a New Partnership?”, *Harvard Ukrainian Studies*, Cilt 21, Sayı: 3/4, ss. 287-309.

³⁸ Kaan Diyarbakırlıoğlu (2020), “Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna’nın Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler”, *International Journal of Social Inquiry*, Cilt 13, Sayı: 1, ss. 214-215.

³⁹ Erhan Büyükkakıncı (2003), “Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunsalı”, içinde *Dünden Bugüne Avrupa Birliği* (editör: Beril Dedeoğlu), İstanbul: Boyut Yayınları, s. 349.

amacı milliyetçilik olan yapacakları/izleyecekleri politikaları bilinmeyen/tahmin edilemeyen liderlere sahip 15 yeni devlet bağımsızlığını ilân etti. Bu gelişmeler, Almanların kendi 20. yüzyıl deneyimleri ışığında ve potansiyel Doğu kaynaklı istikrarsızlıkların Alman birleşmesini tehdit edebileceği endişesiyle rahatsızlık yarattı. Batı dünyası, Rusya ile etkileşim kurmaya alışkındı ve onun hâlâ büyük bir nükleer güç olduğunun farkında olacak şekilde Rusya ile ilişki kurmaya devam etti.⁴⁰

Almanya'nın Ukrayna'daki ana çıkarları, Sovyet askerlerinin kendi topraklarına yeniden yerleştirilmesi ve Kiev ve Moskova arasındaki gerilimlerin sınırlandırılmasına odaklandı. Eylül 1994'e kadar en acil sorun, eski Doğu Almanya'dan 380.000 Sovyet askeri ve onların bağımlılarının geri çekilmesiydi. Eski Sovyet subaylarının üçte biri, birçok erbaş ve er de dâhil olmak üzere Ukraynalıydı. Bu askerlere konut ve istihdam gerekiyordu; bu nedenle, Almanya'nın 1992 yılından sonraki yeni bağımsız devletlere yaptığı başlangıç yardımının çoğu konut inşaatı ve iş eğitimi için ayrılmıştı. Bu projelerin gerçekleştirilmesi için tahsis edilen yardımdan Ukrayna da önemli bir pay aldı.⁴¹ Bu hemen ortaya çıkan sorunların ötesinde, tarihsel yükü ve Ukrayna'nın geleceğine dair belirsizlikler göz önüne alındığında, Bonn'un Ukrayna ile çok iddialı bir ilişkiye atılmaktan çekindiğini görebiliriz. Ancak aktif ve geniş ilişkilerini, ağır bir tarihsel yükü paylaştığı diğer bir post-komünist ülke olan Polonya ile karşılaştırsak, Rusya'nın tepkileri konusundaki endişenin de Almanya'nın politikasını etkilediği açıktır.⁴²

Avrupa'da yeni bir role uyum sağlamanın beklenmedik sorunları Almanya politikalarını etkiledi. 40 yıl boyunca Batı Almanya'nın egemenliği sınırlıydı ve büyük bir uluslararası rol üstlenmekten bilinçli olarak kaçınıyordu. Aslında, Almanya sınırlı pozisyonuna rahatça yerleşmişti. Ancak şimdi, Almanya, müttefiklerinden ve komşularından Avrupa'da çok daha büyük bir rol üstlenmeye ve Orta ve Doğu Avrupa ekonomilerini yeniden inşa etmekte liderlik etmeye yönelik artan bir baskı altındaydı. Almanya için, özellikle Orta Avrupa'da bir yandan istikrarı teşvik etme ve sağlam piyasa ekonomilerini geliştirme taleplerini, diğer yandan Rusya, Ukrayna ve diğer halef devletlerdeki taleplerle dengede tutmak zordu. Geçmişten gelen hayaletleri çağırma konusundaki rahatsızlığı göz önüne

⁴⁰ Emil Şadıhanov (2006), "Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 33, ss. 1-22.

⁴¹ Melek Fırat (2009), "Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 64, Sayı: 1, s. 129.

⁴² *A.g.e.*

alındığında, Almanya, bu bağları olabildiğince çeşitlendirmeye ve post-komünist devletlere yardım yükünü AB ve diğer çok taraflı organlara kaydırmaya çalıştı. Ukrayna'ya müdahil olma imperatifleri ise, sağlam bir pazar toplumu inşa etme arzusu ve Ukrayna'da istikrarsızlık ve krizin Alman istikrarı ve güvenliği için sonuçlarından duyulan korku nedeniyle hem olumlu, hem de olumsuzdu.

2014'teki Onur Devrimi'nden bu yana, Ukrayna, Avrupa'ya odaklanarak örnek teşkil eden bir reform süreci izlemektedir. Alman-Ukraynalı iş birliği, özellikle iyi yönetim (demokrasi, sivil toplum, kamu yönetimi, merkezîyetin azaltılması) ve enerji verimliliği ile sürdürülebilir ekonomik kalkınma üzerine yoğunlaşmaktadır.⁴³ Bu, Almanya'nın sadece birkaç ülke ile sahip olduğu yoğun bir iş birliğini doğurmuş ve doğrudan diyalog kanalları ve her seviyede gerçekleştirilen geniş çaplı ziyaretlerle sürekli olarak genişletilmektedir.⁴⁴

Toplamda, Almanya, 2014'ten bu yana Ukrayna'ya 1,8 milyar avrodan fazla destek sağlamıştır. Ukrayna, “Doğu Ortaklık Ülkeleri ve Rusya'da Sivil Toplumla İşbirliğinin Genişletilmesi” projesi kapsamında öncelikli alanlardan biridir.⁴⁵ Bu kapsamda 27 milyon avro, ikili projelere ve 14 milyon avro da bölgesel projelere yatırılmıştır. Bu bağlamda öne çıkan projeler arasında bağımsız kamu hizmeti yayıncılığının kurulması ve Alman-Ukraynalı gençlik değişim programları bulunmaktadır.

İkili kalkınma iş birliği ile, 2014'ten bu yana Ukrayna'daki projelere yaklaşık 757,5 milyon avro tahsis edilmiştir. Bu projelerin büyük bir kısmı *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit* (GIZ), *Physikalisch-technische Bundesanstalt* (PTB) ve *Kreditanstalt für Wiederaufbau* (KfW) tarafından yürütülmektedir. Yalnızca GIZ, projelerinde 376 Ukraynalı personel istihdam etmektedir.⁴⁶

Almanya, ayrıca içeriden yer değiştirmiş kişileri kabul eden birçok Ukrayna topluluğuna doğrudan destek sağlamaktadır. Bu bağlamda, harcanan para, öncelikle konut inşa etme,

⁴³ Auswaertiges Amt (2022), “Aktuelle Situation in der Ukraine”, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/service/UKR>.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ Civil Society Cooperation, “Expanding Cooperation with Civil Society in the Eastern Partnership Countries and Russia”, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://civilsocietycooperation.net/>.

⁴⁶ Deutschland.de (2022), “Germany - a reliable partner”, 01.02.2022, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.deutschland.de/en/topic/politics/germany-ukraine-partnership-and-support>.

sosyal altyapının genişletilmesi, su temininin sağlanması ve sivil korumanın güçlendirilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır.⁴⁷

Almanya, 2014 yılından bu yana Ukrayna'ya insani yardımın en büyük ikili başışçılarında biridir. Bu yardımın (yaklaşık 150 milyon avro) bir kısmı, mayın temizliği ve savaşın patlayıcı artıklarının imhası gibi faaliyetler için kullanılmaktadır. 2014'ten beri Alman hükümeti Ukrayna'nın mevduat koruma fonu için ve enerji tedarik sistemini modernize etmek amacıyla kullanılan 500 milyon avro tutarında bir kredi garanti mekanizması da sağlamıştır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Federal Bakanlığı (BMZ) adına, Tek Dünya'da Hizmet Ajansı Toplulukları, belediye seviyesindeki kurumları güçlendirmeye katkıda bulunan Alman-Ukraynalı topluluk ilişkilerini desteklemektedir.⁴⁸ Bu girişimler, Berlin'deki Federal Dışışleri Bakanlığı tarafından koordine edilen bir "Ukrayna Eylem Planı"nda birleştirilmiştir. Eylem Planı, sadece acil durumların hızla giderilmesi için kısa vadeli tedbirleri değil, aynı zamanda yapısal sorunları ele alan orta ve uzun vadeli projeleri ve programları kapsamaktadır. Almanya'nın Ukrayna'ya olan bu cömert desteği, iki ülke arasında tarihsel ve stratejik bağların yanı sıra, ortak değerler ve demokratik ilerlemeye olan bağlılık temelinde şekillenmektedir. Almanya, Ukrayna'nın Avrupa entegrasyon sürecini destekleyen ana aktörlerden biri olarak kalmaya devam etmektedir. İki ülke arasındaki bu tür değişim ve karşılaşmalar, özellikle genç nesiller arasında, uzun vâdeli iş birliği ve karşılıklı anlayışın teşvik edilmesinde kritik bir role sahiptir.⁴⁹

Politik vakıfların, derneklerin ve sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü birçok proje, devletin aldığı önlemleri tamamlamaktadır ve çoğu zaman Alman hükümetinin mali desteğiyle gerçekleştirilmektedir. Özellikle başarılı olan örneklerden biri "MEET UP!", yani Alman-Ukraynalı Gençlik Karşılaşmaları'dır. Bu, Federal Dışışleri Bakanlığı ve Robert Bosch Stiftung ile ortaklık içinde EVZ Vakfı'nın bir finansman programıdır.⁵⁰ Akademik eğitim ve öğrenciler ile araştırmacılar arasında değişimi mümkün kılmak,

⁴⁷ A.g.e.

⁴⁸ Engagement Global (2023), "The Service Agency Communities in One World", Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://skew.engagement-global.de/service-agency.html>.

⁴⁹ Marija Golubeva & Nicolas Tenzer & Katarzyna Piasarska & Sam Greene (2023), "A European Home for Ukraine: Perspectives on the EU's Enlargement Challenge from Berlin, Paris, and Warsaw", 27.09.2023, Erişim Tarihi: 12.11.2023, Erişim Adresi: <https://cepa.org/comprehensive-reports/a-european-home-for-ukraine/>.

⁵⁰ Stiftung evz (2023), "FUNDING PROGRAM MEET UP! Youth for Partnership", Erişim Tarihi: 13.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.stiftung-evz.de/en/what-we-support/fields-of-activity-and-cluster/education-drives-the-future/meet-up-youth-for-partnership/>.

Kiev’de bir Bilgi Merkezi işleten Alman Akademik Değişim Servisi’nin (DAAD) görevidir. Pandemi nedeniyle yaşanan önemli kısıtlamalara rağmen, Ukrayna’da 100’den fazla Alman öğrenci bulunmakta ve Alman üniversitelerinde eğitim gören neredeyse 1.000 Ukraynalı öğrenci bulunmaktadır.⁵¹ Ek olarak, PASCH Ukrayna programı çerçevesinde, Kiev’deki Ukrayna Goethe Enstitüsü, Ukrayna’da 17 okulu denetlemektedir. PASCH inisiyatifi, “*Geleceğin Okulları: Partnerler*” anlamına gelmektedir. Almanca öğretiminin özellikle önemsendiği dünya genelinde 2.000’den fazla okulu ağ içinde birleştirmektedir. Program, Alman partner okullarıyla ziyaretleri ve değişimleri de içermektedir.⁵²

Almanya ile Ukrayna arasındaki bu tür eğitim ve kültür iş birlikleri, iki ülke arasındaki bağları sadece hükümet seviyesinde değil, aynı zamanda halklar arasında da güçlendirmektedir. Bu programlar, dil öğreniminin ötesinde, farklı kültürel değerleri ve tarihsel bağlamları anlamak için bir fırsat sunmaktadır. Bu tür değişimlerin, Almanya ve Ukrayna arasında sadece mevcut nesil için değil, aynı zamanda gelecekteki nesiller için de uzun vâdeli dostlukların ve iş birliklerinin temelini attığı görülmektedir. Her yıl, Almanya’nın Kiev Büyükelçiliği, dezavantajlı topluluk kesimlerinin yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan bir dizi küçük projeye de finansman sağlamaktadır. Bu girişimler, genellikle 3 aya kadar sınırlı bir süre boyunca yürütülen projelerdir. Bu projeler için gerekli malzemeler Ukrayna’dan satın alınmaktadır.

Almanya ile Ukrayna arasındaki ekonomik ilişkiler, son yıllarda özellikle Avrupa’da yaşanan siyasi ve ekonomik dinamikler göz önüne alındığında büyük bir önem kazanmıştır. İki ülke arasındaki bu ilişki, sadece ticaret hacmi açısından değil, aynı zamanda yatırımlar, teknolojik iş birliği ve enerji sektöründeki ortak projeler açısından da derinleşmektedir.

Almanya, Ukrayna için önemli bir ticaret ortağıdır. Özellikle Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne yönelik entegrasyon süreci, iki ülke arasındaki ticaret ve yatırım ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. Alman şirketleri, Ukrayna’nın tarım, enerji ve teknoloji sektörlerine yatırım yapma konusunda büyük bir ilgi göstermektedir. Özellikle yenilenebilir enerji ve bilişim teknolojileri alanlarındaki iş birliği, geleceğin ekonomik ilişkilerinin anahtarı olarak görülmektedir.

⁵¹ National Technical University of Ukraine (2023), “German Academic Exchange Service DAAD”, Erişim Tarihi: 12.11.2023, Erişim Adresi: <https://kpi.ua/en/daad-about>.

⁵² Goethe Institut (2023), “Initiative ‘Schulen: Partner Der Zukunft’”, Erişim Tarihi: 12.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/ua/de/spr/eng/pas.html>.

Ukrayna, Almanya için özellikle tarım ürünleri, madenler ve metal ürünleri ihracatıyla dikkat çekmektedir. Öte yandan, Almanya'dan Ukrayna'ya yapılan ihracatlar genellikle makine, otomotiv parçaları ve kimyasal ürünleri kapsamaktadır. AHK Ukrayna ve Alman-Ukrayna Ticaret ve Sanayi Odası gibi kuruluşlar, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin teşvik edilmesinde önemli bir role sahiptir.

Yatırım cephesinde ise, Alman şirketleri, Ukrayna'da birçok sektöre yayılmış durumdadır. Bu yatırımlar, Ukrayna ekonomisinin modernizasyonuna ve yerel iş gücü piyasasının gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Aynı zamanda, Ukrayna'dan Almanya'ya yapılan yatırımlar da giderek artmaktadır.

Almanya ile Ukrayna, 1990'ların başından beri diplomatik ilişkilerini sürdürmektedir. Almanya, Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile daha yakın ilişkiler kurma çabalarını desteklemekte ve iki ülke, birçok uluslararası platformda iş birliği yapmaktadır.⁵³ 2014'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı sonrasında, Almanya, Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Bu durum, Normandiya Dörtlüsü veya Normandiya Formatı gibi diplomatik girişimlerle de teyit edilmiştir.⁵⁴

Almanya'nın Ukrayna ile derin ekonomik ve politik ilişkiler kurmuş olması, Ukrayna-Rusya krizi bağlamında Berlin'in rolü üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. İki ülke arasındaki ticaret, yatırım ve stratejik iş birliğinin yanı sıra, Almanya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini destekleyen diplomatik duruşu, Almanya'nın bu krizde kritik bir aktör olmasına neden olmuştur. Ukrayna'nın hem Batı ile entegrasyon süreci, hem de doğusunda yaşanan kriz, Almanya'nın bu bölgedeki dış politika önceliklerini yeniden değerlendirmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Ukrayna-Rusya krizinde Almanya'nın nasıl bir rol oynadığını ve Berlin'in bu krizle nasıl başa çıktığını incelemek yararlı olacaktır.

Almanya'nın Ukrayna ile olan tarihî, ekonomik ve politik ilişkileri, onun Ukrayna-Rusya krizi sırasında oynadığı rolü derinden etkilemiştir. İki ülke arasındaki bu yoğun etkileşim, Berlin'in krize tepkisini ve sonraki diplomatik manevralarını şekillendirmede önemli bir unsur olmuştur. Özellikle 2014'te Kırım'ın ilhakı, Almanya'nın bölgesel güç dengeleri ve

⁵³ İlhan Aras (2017), "Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya Yönelik Yatırımlar", *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2017, Sayı: 53, ss. 29-50.

⁵⁴ Sait Yılmaz (2022), "Ukrayna için savaş senaryoları", *ABC Gazetesi*, 07.02.2022, Erişim Tarihi: 14.11.2023, Erişim Adresi: <https://abcgazetesi.com/yazarlar/prof-dr-sait-yilmaz/ukrayna-icin-savas-senaryolari-323230>.

uluslararası yükümlülükleri bağlamında karşılaştığı zorlukları gözler önüne sermiştir. Ukrayna ile olan derin bağları ve Rusya ile olan stratejik ilişkileri arasında denge kurma ihtiyacı, Almanya'nın bu krizdeki tutumunu belirleyici bir şekilde etkilemiştir. Bu noktada, Ukrayna-Rusya krizinin Almanya'nın dış politika yaklaşımını ve bu krizdeki rolünü nasıl şekillendirdiğini daha ayrıntılı bir şekilde ele almak gerekmektedir.

3. Ukrayna-Rusya Savaşı'nda Almanya

3.1. Ukrayna-Rusya Savaşı'nın Arka Planı

Rusya Federasyonu (RF), Vladimir Putin liderliğinde, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB-Sovyetler Birliği) dönemindeki gibi Rusya'yı yeniden küresel bir güç haline getirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin yeni bağımsız devletlerinde de tam kontrol kurmak istemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda, “*Yakın Çevre Doktrini*” aracılığıyla bazen açık işgaller gerçekleştirmekte, çoğu zaman da alternatif yöntemlerle bu ülkelerdeki siyasi istikrarı bozmakta ve hükümetleri değiştirmeye zorlamaktadır.

Resim I. Ukraynalı askerler, Ukrayna'nın başkenti Kiev'in bir banliyösü olan Bucha'da savaş molozlarının arasında yürüyor. Ukrayna rakamlarına göre Bucha'da Rus işgâli sırasında 400'den fazla sivil öldürüldü.⁵⁵

⁵⁵ Belinda Nüssel (2023), “Russlands Krieg gegen die Ukraine”, *bpb*, 23.02.2023, Erişim Tarihi: 01.10.2023, Erişim Adresi: <https://www.bpb.de/kurz-knapp/hintergrund-aktuell/518560/russlands-krieg-gegen-die-ukraine/>.

SSCB'nin dağılmasından sonra halef devletlerden biri olan Ukrayna, Rusya'nın siyasi, ekonomik ve güvenlik girişimlerine ortak olmaktan çoğunlukla kaçınmıştır. Bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından bu yana, Ukrayna, çoğunlukla ABD ve AB'ye yönelik bir dış politika izlemiştir. Buna karşılık, Rusya, Ukrayna'yı ayrı ve bağımsız bir devlet olarak görmemekte ve etnik, tarihi ve dini benzerlikler ve ortak kültür açısından bu ülkeyi Rusya'nın bir parçası olarak kabul etmektedir. Bağımsızlığından bu yana, Ukrayna, SSCB'nin nükleer silahlarının kontrolü, Kırım Yarımadası'nın statüsü, Sovyetler Birliği'nin Karadeniz filosunun payı, doğalgaz fiyatı, Doğu Ukrayna'da yaşayan Rus azınlıklar, Azak Denizi'ndeki deniz limanlarının statüsü vb. konularda Rusya ile sorunlu ilişkiler yaşamıştır. Bağımsızlığının ardından, Ukrayna, 2004 Turuncu Devrimi ve 2014 Onur Devrimi olmak üzere iki halk ayaklanması yaşamış ve Moskova liderliğindeki hükümetleri görevden uzaklaştırmak durumunda kalmıştır.⁵⁶

EuroMaidan hareketi ve 2014'teki Onur Devrimi'nin ardından Rusya yanlısı hükümet çökmüş ve Batı yanlısı yeni bir hükümet iktidara gelmiştir. Bu müdahale/darbenin ardından, Rusya, 2014 yılında Kırım'da önceden planlanmış bir işgal gerçekleştirmiş ve halkın çoğunluğunun Rusça konuştuğu Donbas'ta bir ayaklanmayı tetiklemiştir. Rusya'nın bu saldırgan eylemleri ve Kırım'ı işgali, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini tehlikeye atmıştır. Bu nedenle, Ukraynalıların acilen NATO korumasına ihtiyacı vardı. Volodimir Zelenskiy 2019'da Ukrayna Devlet Başkanı olduğunda, ABD ve NATO ile ilişkilerini daha da geliştirdi ve Ukrayna'nın bağımsızlığı için çok önemli olan NATO üyeliğini talep etti. Ayrıca, ABD/NATO/AB eksenli Batı bloku da, 2008 Gürcistan ve 2014 Kırım krizlerinden dersler çıkarmış ve Ukrayna'yı olası bir Rus saldırısına karşı hazırlamaya, Ukrayna Ordusu'nu eğitmeye, askeri destek sağlamaya ve altyapısını güçlendirmeye devam etmiştir.

Rusya, Mayıs 2021'de Ukrayna sınırı boyunca yaklaşık 100.000 kuvvet konuşlandırmış; ancak elverişsiz koşullar nedeniyle Ukrayna'yı işgal etmeye veya saldırmaya cesaret edememiştir. Ayrıca, savaş öncesi bir tasarım veya plan da hazırlamamıştır. Ancak Rusya, Kasım 2021'de ordusunu yeniden Ukrayna sınırı boyunca konuşlandırmaya başladı. Ukrayna sınırları boyunca 150.000'den fazla askeri güç, silah sistemi ve kabiliyet konuşlandırdı. Aynı zamanda, Rusya, savaş hazırlığına yönelik psikolojik kampanyalar da

⁵⁶ Hasret Çomak & Caner Sancaktar & Zafer Yıldırım (2014), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, İstanbul: Beta Yayınları.

yürütmeye başladı. Diğer bahanelerle birlikte, Rusya, ABD'nin ciddi uyarılarına rağmen 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgal etmeye başlamıştır.⁵⁷

Genel olarak, Rusya-Ukrayna Savaşı, Avrupa eksenli uluslararası politikada derin bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu savaş, 1990'lardan sonra yaşanan barış döneminde kabul edilen temel ilkeleri, normları ve değerleri büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu savaş, 1990'lardan sonra Avrupa topraklarında bir daha savaş olmayacağına yönelik inancı da yıkmıştır. Rusya-Ukrayna Savaşı, sayısız masum insanın ölümüne ve yerinden edilmesine ve şehirlerin ve bireysel mülklerin tahrip edilmesine neden olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana insani trajedi açısından benzeri görülmemiş sonuçlar doğurmuştur. 4,5 milyondan fazla insan komşu ülkelerde ve Türkiye dâhil diğer ülkelerde mülteci durumuna düşmüştür. Ukrayna'nın altyapısı Rus saldırıları nedeniyle günden güne çökmektedir. Rusya, Ukrayna'yı kendi etki alanı içerisinde görmekte ve Ukrayna'nın ABD/NATO/AB ile yakınlaşmasından ve olası NATO ve AB üyeliklerinden rahatsız olmaktadır.⁴⁸ Bu nedenle, Moskova, NATO'nun Ukrayna'yı da içine alacak şekilde genişlemesini engellemek, Donbas bölgesini Rusya'ya bağlamak ve Kırım'ın işgalini sonsuza kadar güvence altına almak için savaş başlatmıştır. Rus lider Vladimir Putin, savaşın gerekçesi bağlamında, Donbas'ta imhaya maruz kalan insanları koruma bahanesinin yanı sıra, Ukrayna'nın "*askerden arındırılması ve Nazilerden arındırılması*" gibi gerekçeleri öner sürmüştür.⁵⁸ Gerçekten de, Batı, Ukrayna'nın Rusya için jeopolitik önemini doğru tahmin edememiştir. Rusya'nın NATO'nun genişlemesine, AB'nin genişlemesine ve Rusya'nın etki alanı olarak adlandırılan bölgede demokrasinin desteklenmesine yönelik faaliyetlere karşı muhalefetini pek de dikkate almamışlardır. Savaşın mevcut seyri ise, Ukrayna'nın direnişini ve Ukraynalıların ülkelerini savunma kararlılığını ortaya koymuştur; bu nedenle Rus işgali şu ana kadar az bir fiziksel alan kazanabilmiştir.

⁵⁷ Sertif Demir (2022), "The 2022 Russia-Ukraine War: Reasons and Impacts", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 1, ss. 13-40.

⁵⁸ Tyson Wetzel & Barry Pavel (2022), "What are the risks and benefits of US/NATO military options in Ukraine? Our strategic risk calculator has answers.", Atlantic Council, 09.03.2022, Erişim Tarihi: 10.11.2023, Erişim Adresi: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2022/03/Risks_and_Benefits_Ukraine.pdf.

Resim II. Ukraynalı askerler Irpin'e doğru yürüyor⁵⁹

Batı, Rusya ile askeri çatışmayı tetikleyebilecek Ukrayna'nın savunma kapasitesini güçlendirmeye kararlı görünmektedir. Hâlihazırda Rusya ve ABD'nin nükleer silahlara sahip olması, Batı ile Rusya arasında herhangi bir tırmanma ve çatışma yaşanmasını engellemiştir.⁶⁰

3.2. Ukrayna-Rusya Savaşı Karşısında Almanya

Rusya Ukrayna'ya saldırdığında, Almanya Başbakanı Olaf Scholz, Federal Meclis'te çıkarılan “*Zeitenwende*” konuşmasını yaparak⁶¹, Alman dış ve savunma politikasında köklü bir değişiklik sözü verdi.⁶² Buna göre, silahlı kuvvetlere fazladan 100 milyar avro (107 milyar dolar) tahsis edilecektir. Ayrıca, Berlin, Ukrayna'ya askeri yardım sağlayarak çatışma bölgelerine silah gönderme yasağını sona erdirecektir. Almanya, Berlin'i giderek Rus

⁵⁹ Andreas Apetz (2022), “Ukraine-Krieg: Die Hintergründe und Geschichte der Russischen Invasion”, *Frankfurter Rundschau*, 29.03.2022, Erişim Tarihi: 01.10.2023, Erişim Adresi: <https://www.fr.de/politik/ukraine-krieg-hintergruende-geschichte-russland-putin-selenskyj-invasion-angriff-kiew-moskau-91400563.html>.

⁶⁰ Sertif Demir (2022), “The 2022 Russia-Ukraine War: Reasons and Impacts”, s. 37.

⁶¹ Judy Dempsey (2022), “Russia's Invasion Has Become a Watershed Moment for Germany”, Carnegie Europe, 03.03.2022, Erişim Tarihi: 15.11.2023, Erişim Adresi: <https://carnegieeurope.eu/2022/03/03/russia-s-invasion-has-become-watershed-moment-for-germany-pub-86553>.

⁶² The Federal Government (2022), “Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin”, 27.02.2022, Erişim Tarihi: 16.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>.

gazına bağımlı hâle getiren ve Başkan Vladimir Putin'e Almanya'ya şantaj yapmak için güçlü bir araç sağlayan tartışmalı Kuzey Akım-2 boru hattını da durdurmuştur.

Scholz'un Sosyal Demokratlar (SPD), Yeşiller (*Die Grünen*) ve Hür Demokratlar'dan (FDP) oluşan koalisyonunun zihniyetini değiştirmesi ise hiçbir zaman kolay olmayacaktı. Almanya, onlarca yıl boyunca bir yandan ABD'nin sağladığı güvenlik şemsiyesine güvenebilirken, diğer yandan Rusya'ya yönelik *Ostpolitik* çerçevesinde ticaret, enerji ve çok sayıda ekonomik, sosyal ve sosyal ilişkilere dayalı bir "*Doğu politikası*"⁶³ sürdürebildi. Siyasi temaslarla bu bağların Rusya'yı Avrupa'ya yaklaştıracığına ve daha fazla istikrar ve güvenliğe yol açacağına dair inancın ise naif bir yaklaşım olduğu zamanla ortaya çıktı.

Putin'in bir yıl önce Ukrayna'ya saldırısı, artık Almanya'yı AB, ABD ve Doğu Avrupa ile ilişkilerini etkileyecek şekilde değiştirmeye başlamıştır. Öncelikle, AB, Ukrayna'daki savaş neticesinde, Avrupa'nın stratejik özerklik hırslarının -ki başından beri belirsiz bir yaklaşımdır- bedelini ödemiştir. AB'nin ve üye ülkelerinin çoğunun bırakın ortak bir tehdit algısını, bu konuda stratejik bir bakış açısının bile olmadığı ortadadır.

ABD Başkanı Joe Biden'ın askeri, siyasi ve mali desteğini Ukrayna'ya aktarma şekli Avrupalıları da bu yola dâhil etmek açısından çok önemliydi. Washington'ın ise öğretici bir rolü vardı. Savaş, Avrupa'nın zayıf askeri yeteneklerini ortaya çıkarmış ve ABD'nin siyasi liderliğini güçlendirmiştir. En önemlisi, Almanya ve Fransa'nın açıkça Kiev'in etrafında toplanma ve Putin'in Ukrayna'ya karşı savaşının aynı zamanda Avrupa'nın güvenliğini tehdit etmekle ilgili olduğunu anlama konusundaki ciddi isteksizliğinden sonra, Berlin'in Transatlantik ilişkisinin değeri konusunda herhangi bir çekincesi yoktur. Gerçek şu ki, Avrupa'nın güvenliği ABD olmadan çok zayıf ve etkisizdir. Bu, Washington için ise ideal ya da istenen bir durum değildir. Ukrayna'daki savaş, tüm AB hükümetlerini kıtanın güvenliğinin savunmanın örgütlenme biçiminde büyük bir revizyon gerektirdiğine ikna etmelidir.

⁶³ Judy Dempsey (2023), "Germany Must Move Past the Crossroads", Carnegie Europe, 10.01.2023, Erişim 17.11.2023, Erişim Adresi: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/88765>.

Harita I. Ukrayna'daki tartışmalı bölgeler⁶⁴

Savaşın mevcut seyri, Ukrayna'nın direnişini ve ülkelerini savunma kararlılığını ortaya koymuştur, bu nedenle Rus işgali şu ana kadar neredeyse hiç fiziksel alan kazanamamıştır. Bu, daha fazla para harcamaktan ziyade, paranın nasıl harcılandığı, hükümetlerin teçhizat, eğitim ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonu konusunda nasıl iş birliği yaptığıyla ve Almanya ve müttefiklerinin benimsemesi gereken dayanıklılıkla ilgilidir.

Almanya, Ukrayna'ya sağladığı silah desteği ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar konusundaki aktif tutumuyla dikkat çekmektedir. Ayrıca, Ukrayna'nın AB'ye adaylık

⁶⁴ Johannes Huyer (2022), "Russlands Krieg gegen die Ukraine: Das sind die Hintergründe", *joyn*, 12.05.2022, Erişim Tarihi: 18.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.prosieben.de/serien/galileo/news/ukraine-russland-krise-ursprung-das-sind-die-hintergruende-331179>.

sürecinde Berlin'in öncü bir rol oynadığı da unutulmamalıdır. Bunun yanında, Almanya, savaş sebebiyle evlerini terk eden 1 milyonun üzerinde Ukraynalı mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Ancak bu olumlu girişimlere karşın, Almanya'nın Ukrayna'ya sağladığı destek konusunda bazı eleştirilere maruz kaldığı da bir gerçektir. Özellikle, Leopard 2 tanklarının Ukrayna'ya teslimi meselesi, Şansölye Olaf Scholz'un ciddi eleştirilere hedef olmasına neden olmuştur. Eleştirilerin kaynağı oldukça geniştir; ABD, Polonya, Litvanya ve hatta Almanya'daki koalisyon ortağı olan Yeşiller ve FDP (Hür Demokrat Parti) de bu eleştirilere maruz kalmaktadır.⁶⁵

Koalisyon içerisindeki bu farklı bakış açıları, Rusya-Ukrayna çatışmasının Almanya üzerindeki etkisinin merkezinde yer almaktadır. SPD (Almanya Sosyal Demokrat Partisi), daha muhafazakâr bir yaklaşımla Rusya ile direkt çatışmadan kaçınırken, Yeşiller ve FDP gibi diğer koalisyon ortakları ve bazı Avrupa ülkeleri, Almanya'nın Avrupa'da Rusya'ya karşı liderlik görevini üstlenmesini talep etmektedir. NATO'nun bu konudaki liderliğini üstlenen ABD de, Almanya'nın daha aktif bir liderlik rolü almasını istiyor. Ancak, Scholz ve SPD, bu liderlik pozisyonunun Almanya'yı Rusya gibi bir güçle doğrudan karşı karşıya getireceğinden endişe etmektedir. Yine de, son gelişmelere bakıldığında, Almanya'nın Ukrayna'ya ciddi silah desteği sağladığı ve bu desteklerin artarak devam edeceği görülmektedir. Son dönemlerde Almanya'nın savunma harcamalarındaki yetersizlik, özellikle ABD tarafından sıkça eleştirilmiştir. Ayrıca, enerji sektöründe Rusya'ya olan bağımlılığın artması da ciddi endişelere sebep olmuştur. Ancak 8 Aralık 2021'de göreve başlayan yeni koalisyon ve sosyal demokrat lider Scholz'un önderliğinde, Rusya'nın Ukrayna'ya yaptığı saldırıya dek bu konudaki politikada büyük bir değişim yaşanmadığına dikkat çekmek gerekmektedir.⁶⁶

Başlangıçta, Ukrayna'ya yapılan silah sevkiyatının Almanya ile Rusya'yı çatışma noktasına getireceği yönündeki endişeler nedeniyle sadece miğfer gönderilmesine karar veren Alman federal hükümetinin bu tutumu, zamanla ABD'nin etkisi altında değişmiştir. ABD, hem Alman koalisyon hükümeti içindeki müttefiklerini, hem de AB'de yer alan müttefikleriyle birlikte Almanya'yı Ukrayna meselesinde kendi görüşüne daha yakın bir

⁶⁵ Kemal İnat (2023), "Savaşın Yıl Dönümünde Almanya'nın Ukrayna Politikası", *Kriter Dergi*, Yıl: 7, Sayı: 76, Şubat 2023, Erişim Tarihi: 18.11.2023, Erişim Adresi: <https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna/savasin-yil-donumunde-almanyanin-ukrayna-politikasi>.

⁶⁶ M. Erkut Ayvaz (2022), "Rusya'nın Ukrayna'ya Saldırısının Almanya'ya Yansımaları", SETA Perspektif, Mart 2022, Sayı: 335, ss. 1-2.

pozisyona çekmiştir. Yeşiller'den göreve gelen Alman Dışişleri Bakanı Annalena Baerbock'un "*Rusya'ya karşı, birbirimize değil*" şeklindeki açıklaması, bazı başkentlerin, özellikle Washington ve Varşova'nın memnuniyetle karşıladığı bir yaklaşımı temsil etmektedir. Koalisyon ortağı Yeşiller ve FDP'nin yanı sıra, muhalefetteki CDU'dan birçok tanınmış politikacı da, ABD'nin tavırlarına benzer bir şekilde, Almanya'nın Ukrayna'ya silah göndermesini desteklemekte ve bu konuda Şansölye Scholz'a baskı yapmaktadırlar.⁶⁷

Şansölye Scholz, başlangıçta Ukrayna'ya silah sevkiyatına sıcak bakmazken, koalisyon içindeki ortaklarından ve uluslararası arenadaki müttefiklerinden gelen yoğun talep ve baskılar neticesinde bu duruşunu değiştirmiştir. 2022'nin başından 2023'ün başına kadar, Almanya, Ukrayna'ya toplamda yaklaşık 2,3 milyar avro değerinde askeri ekipman ve silah sağlama kararı almıştır. Alman hükümetinin resmî web sitesinde belirtildiği üzere, bu malzemeler; radar sistemleri, roketatarlar, farklı türde zırhlı taşıtlar, istihkam droneleri, hava savunma ekipmanları, drone karşıtı sistemler, mayın temizleyici araçlar, obüsler, büyük miktarda mühimmat ve askeri giysileri içermektedir. Ayrıca, Leopard tankları ve Patriot hava savunma sistemlerinin de yakın zamanda Ukrayna'ya gönderileceği bilinmektedir. Almanya, Ukrayna'ya 2023 yılının Mayıs ayına dek bir dizi askeri ekipman sevk etmiştir. Bunlar arasında 18 adet Leopard-2 tank, 40 Marder zırhlı savaş aracı, 34 Gepard hava savunma tankı, zırhlı kurtarma ve mayın temizleme araçları, Iris ve Patriot hava savunma sistemleri bulunmaktadır. Ayrıca, tekerlekli obüsler, topçu cephaneleri, güdümlü hava savunma füzeleri ve Iris fırlatma üniteleri de Ukrayna'ya teslim edilmiştir.⁶⁸ Bu geniş kapsamlı destek, Almanya'nın Rusya'ya karşı Ukrayna'ya önemli bir askeri yardım sağladığını ortaya koymaktadır. Aslında, bu silah sevkiyatı, bazı Alman politikacıların başlangıçta belirlediği sınırların çok ötesine geçmiştir. Bu sınırların bu kadar rahat aşılmış olması, bazı Alman yetkililerin, bu tür bir destekle Almanya'nın doğrudan bir çatışmaya sürüklenebileceği yönündeki kaygılarını doğrular niteliktedir. Tarihsel olarak, birçok silahlı müdahalede olduğu gibi, Almanya'nın ve diğer Batı ülkelerinin Rusya-Ukrayna çatışmasına ne kadar dâhil olacağı belirsizdir. Ancak, Rusya'nın nükleer

⁶⁷ Kemal İnat (2023), "Savaşın Yıl Dönümünde Almanya'nın Ukrayna Politikası".

⁶⁸ Euronews (2023), "Almanya Ukrayna'ya 2,7 milyar euro değerinde silah ve mühimmat gönderecek", 13.05.2023, Erişim Tarihi: 20.11.2023, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2023/05/13/almanya-ukraynaya-27-milyar-euro-degerinde-silah-ve-muhimmat-gonderecek#:~:text=Almanya%2C%20Ukrayna'ya%20bug%C3%BCne%20kadar,Patriot%20hava%20savunma%20sistemi%20g%C3%B6ndermi%C5%9Fti>.

kapasiteye sahip olması, bu ülkelerin doğrudan bir çatışmaya girme riskini nispeten azaltacaktır.⁶⁹

Berlin merkezli federal hükümet, koalisyon partnerleri arasında fikir ayrılıkları ve halkın azalan desteğiyle karşı karşıya olmasına rağmen, Ukrayna'ya askeri yardım sunarak ve Rusya'ya ciddi yaptırımlar uygulayarak destek vermeye devam etmiştir. Ancak bu politik kararlar, Almanya'ya önemli maliyetlere yol açmıştır. Özellikle enerji sektöründeki sorunlar dikkat çekmektedir. 2021'de enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan karşılayan Almanya, Eylül ayında bu kaynaktan doğalgaz temininin kesilmesiyle zor bir döneme girmiştir. Bu enerji sıkıntısının yanı sıra, Almanya'nın enerji depolarını doldurmak için Rusya'dan artan gaz alımları, yaptırım kararlarına uyulmadığı iddialarını gündeme getirmiştir. Enerji maliyetlerinin artması, halkın yaşam kalitesini olumsuz etkilemiş ve Ekonomi Bakanı'nın binaların sıcaklığının sınırlanabileceği yönündeki açıklamaları eleştirilere neden olmuştur. Aynı şekilde, Rusya ve Ukrayna'dan kaynaklanan tedarik sorunları temel gıda ürünlerinin fiyatlarını ciddi şekilde yükseltmiştir. Alman hükümeti, bu fiyat artışlarının siyasi etkilerini hafifletmek için destek paketleri oluşturmuştur.⁷⁰ Öte yandan, Alman Ekonomi Bakanlığı'nın son raporuna göre, Almanya enerji ithalatında Rusya'ya olan bağımlılığını büyük ölçüde azaltmış görünmektedir. Son dönemde Rus petrol ithalatı yüzde 35 seviyelerinden yüzde 12'ye gerilerken, Rus kömür ithalatı yüzde 50'den yüzde 8'e düşmüştür. Ayrıca, Almanya'nın Rus doğalgazından elde edilen enerjideki bağımlılığı da yüzde 55'ten yüzde 35'e gerilemiştir.⁷¹

Rusya-Ukrayna çatışması nedeniyle Almanya'nın 1 milyondan fazla Ukraynalı mülteciyi ağırlamak zorunda kalması, çeşitli sosyal ve ekonomik zorlukları da beraberinde getirmiştir. Kamuoyu yoklamaları, bu mültecilerin bir kısmının savaş sonrasında da Almanya'da kalmayı planladığını ortaya koymaktadır. Ukraynalı mültecilere genelde olumlu bir tepki gösterilse de, mülteci karşıtı grupların bu durumu kendi lehlerine kullanabileceği endişesi vardır. Bu olayların tümü, koalisyon hükümetindeki partiler

⁶⁹ Kemal İnat (2023), "Savaşın Yıl Dönümünde Almanya'nın Ukrayna Politikası".

⁷⁰ Hacı Mehmet Boyraz (2022), "Almanya Ukrayna krizinde neden pasif kaldı?", *Yeni Şafak*, 21.02.2022, Erişim Tarihi: 20.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/almanya-ukrayna-krizinde-neden-pasif-kaldi-3755852>.

⁷¹ *Euronews* (2022), "Almanya, Rusya'ya enerji bağımlılığını önemli ölçüde düşürdü", 01.05.2022, Erişim Tarihi: 20.11.2023, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2022/05/01/almanya-rusya-ya-enerji-bag-ml-l-g-n-onemli-olcude-dusurdu>.

arasında anlaşmazlıklara neden olmuştur. SPD, Yeşiller ve FDP arasında Ukrayna krizine nasıl tepki verilmesi gerektiği konusunda fikir ayrılıkları yaşanmaktadır.⁷²

Almanya'nın Ukrayna politikasında zaman içerisinde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle ABD ve İngiltere'nin Ukrayna'ya başından itibaren destek verdiklerini göz önünde bulundurduğumuzda, Almanya'nın bu konuda daha temkinli ve tartışmalı bir yaklaşım benimsediği görülmekteydi. Ancak 1949'dan beri ilk kez üç partili bir koalisyonla iktidara gelen Alman hükümeti, uluslararası hukuku hiçe sayan bir savaşla karşı karşıya kaldığında, politikasını değiştirdi. Şansölye Olaf Scholz'un "*Zeitenwende*" başlıklı konuşması, hem Almanya'nın dış politikasında bir değişiklik yaratmış, hem de Avrupa dengelerini yeniden değerlendirmeye almıştır.⁷³

Başlangıçta, Almanya, Rusya ile olan ilişkilerini dengelemeye çalışsa da, şu anda ABD ile oldukça uyumlu hareket etmektedir; bu da ABD Başkanı Joe Biden'ı memnun etmektedir. Almanya, coğrafi konumu ve ekonomik gücüyle birlikte, yaşanan tüm gerilimlere rağmen Rusya'nın Avrupa'nın bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Ukrayna Devlet Başkanı Zelensky'nin Münih Güvenlik Konferansı'nda Almanya'ya olan teşekkürü, Almanya'nın tereddütlerini geride bıraktığını göstermektedir. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın birinci yılını değerlendiren Türk akademisyen Hüseyin Bağcı, Almanya'nın bir tarafı desteklediğinin açıkça görüldüğünü ifade etmektedir.⁷⁴ Maybritt Illner'in gelecekteki savaşın ya da barış sürecinin ne olacağını belirleyen faktörün Rusya'nın politikaları olacağını belirtmesi ise, Almanya'nın Rusya ile ilişkilerini sürdüreceğini göstermektedir. Ancak Alman kamuoyunun bir yıl sonra daha güçlü bir Zelensky beklediği de bir gerçektir. Almanya'nın, özgür dünyanın değerlerini korumak adına Ukrayna'ya destek olması gerektiği konusunda net bir yaklaşımı vardır ve bu konuda herhangi bir şüphe söz konusu değildir.⁷⁵

Sonuç

Son yıllarda uluslararası ilişkiler sahnesinde Almanya'nın Ukrayna politikası, Avrupa'nın siyasi ve ekonomik dinamiklerini etkileyen bir faktör hâline gelmiştir. Almanya, tarihsel

⁷² Kemal İnat (2023), "Savaşın Yıl Dönümünde Almanya'nın Ukrayna Politikası".

⁷³ Judy Dempsey (2022), "Russia's Invasion Has Become a Watershed Moment for Germany".

⁷⁴ Hüseyin Bağcı (2023), "Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Birinci Yılında Almanya'nın Dış Politikasına Bir Bakış", DPE, 28.02.2023, Erişim Tarihi: 21.11.2023, Erişim Adresi: <https://foreignpolicy.org.tr/rusya-ukrayna-savasinin-birinci-yilinda-almanyenin-dis-politikasina-bir-bakis-prof-dr-huseyin-bagci/>.

bağları ve enerji ihtiyaçları nedeniyle Rusya ile olan ilişkilerini dengeleme ihtiyacı hissetse de, uluslararası normlar ve değerler doğrultusunda Ukrayna'ya olan desteğini artırmıştır.

Almanya'nın dış politikasında gözlemlenen bu evrim, ülkenin uluslararası sahnede etkin bir aktör olma arzusunu ve aynı zamanda Avrupa'da barış ve istikrarın korunmasındaki rolünü yansıtmaktadır. Almanya'nın bu yaklaşımı, hem iç politikada oluşan konsensüsü, hem de uluslararası partnerlerle olan iş birliğini artırma isteğini göstermektedir.

Almanya'nın Ukrayna krizine yaklaşımı, gerçekçi dış politika prensiplerine uygun olarak şekillenmektedir. Avrupa'nın enerji güvenliği konusunda Rusya'ya olan bağımlılığının bir yansıması olarak, Almanya, Rusya ile ilişkilerini keskin bir şekilde koparmadan dengeleyici bir politika izlemeye çalışmaktadır. Bu durum, Almanya'nın enerji ihtiyaçlarının yanı sıra, tarih boyunca iki ülke arasındaki karmaşık ilişkilerin bir sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır. Özellikle Rusya'nın 1990'ların başında Almanya'nın birleşme sürecini desteklemesi, Berlin ve Moskova arasındaki ilişkilere derin bir tarihsel bağlam kazandırmaktadır. Bu tarihsel ilişkinin yanı sıra, Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana uluslararası arenada hissettiği izolasyon duygusu, bu ülkenin Batı ile olan ilişkilerinde daha saldırgan bir tutum benimsemesine neden olmuştur. Bu, özellikle Ukrayna krizinde kendini göstermiştir. Krizin sonlandırılmasında ve bölgesel istikrarın sağlanmasında Almanya'nın öncü rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Almanya, sadece enerji ve tarihsel bağlarla değil, aynı zamanda diplomatik ve ekonomik kapasitesi ile de bu krizi yönlendirme potansiyeline sahiptir. AB ve NATO'nun en büyük ekonomilerinden biri olarak Almanya, Rusya ve Ukrayna arasında bir köprü görevi görebilir. Ayrıca, bölgedeki azınlık haklarını koruma konusundaki Almanya'nın deneyimi, bu krizin çözümünde kilit bir rol oynayabilir. Özellikle Ukrayna'da yaşayan Alman ve diğer etnik azınlıkların haklarının korunması, Almanya'nın öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Almanya'nın Ukrayna krizine yönelik stratejik yaklaşımının hem bölgesel, hem de uluslararası düzeyde barış ve istikrarın sağlanmasında belirleyici bir etkisi olması beklenmektedir.

Almanya'nın Ukrayna'ya yönelik dış politikası, pragmatik ekonomik çıkarları ve uluslararası normları bütünleştirerek stratejik bir dengeleme eylemi sergilemekte, bu durum tarihi bağlar, bölgesel istikrar kaygıları ve Almanya'nın uluslararası politikadaki gelişen rolü tarafından şekillendirilmektedir. Bu analiz ışığında, Almanya'nın Ukrayna

politikası, uluslararası ilişkilerde pragmatizm ve değerleri bir araya getiren bir yaklaşımın somut bir örneğini sunmaktadır. Bu durum, Almanya'nın gelecekteki uluslararası meselelere nasıl yaklaşacağına dair ipuçları vermektedir. Hem bölgesel, hem de global bağlamda, Almanya'nın politika belirleme süreçlerinin, Avrupa ve dünya sahnesindeki dengeyi nasıl etkileyeceği konusu, ilerleyen yıllarda izlenmeye değer bir alan olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, Serkan (2023), “Ukrayna’nın Tarihi Kökenleri: Kiev Knezliği’nden Kırım Hanlığı’na”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 1, ss. 14-30.
- Alkan, Mustafa Nail (2015), “Almanya-Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi”, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2015, Sayı: 45, ss. 89-103.
- Apetz, Andreas (2022), “Ukraine-Krieg: Die Hintergründe und Geschichte der Russischen Invasion“, *Frankfurter Rundschau*, 29.03.2022, Erişim Tarihi: 01.10.2023, Erişim Adresi: <https://www.fr.de/politik/ukraine-krieg-hintergruende-geschichte-russland-putin-selenskyj-invasion-angriff-kiew-moskau-91400563.html>.
- Aras, İlhan (2017), “Avrupa Birliği’nin Kırım’ın İlhakına Bakışı: Rusya’ya Yönelik Yaptırımlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2017, Sayı: 53, ss. 29-50.
- Ateş, Elif (2020), “Avrupa Birliği’nin Ortak Savunma Kimliğinde Almanya’nın Rolü”, içinde *Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi*, Tasam Yayınları, ss. 153-168.
- Auswaertiges Amt (2022), “Aktuelle Situation in der Ukraine”, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/service/UKR>.
- Ayvaz, M. Erkut (2022), “Rusya’nın Ukrayna’ya Saldırısının Almanya’ya Yansımaları”, *SETA Perspektif*, Mart 2022, Sayı: 335, ss. 1-5.
- Bağcı, Hüseyin (2023), “Rusya-Ukrayna Savaşı’nın Birinci Yılında Almanya’nın Dış Politikasına Bir Bakış”, *DPE*, 28.02.2023, Erişim Tarihi: 21.11.2023, Erişim Adresi: <https://foreignpolicy.org.tr/rusya-ukrayna-savasinin-birinci-yilinda-almanyenin-dis-politikasina-bir-bakis-prof-dr-huseyin-bagci/>.
- Bekâr, Nurgül (2020), “Merkel Dönemi’nde Türkiye-Almanya İlişkileri (2005-2020)”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 17, ss. 129-149.
- Birdişli, Fikret & Pak, Emre Baran (2017), “Almanya’nın 2016 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi’nin (Beyaz Kitap) Niteliksel İçerik Analizi ve Uluslararası Sistemin Geleceği”, IV. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi, Malatya, Türkiye.

- Boyraz, Hacı Mehmet (2022), “Almanya Ukrayna krizinde neden pasif kaldı?”, *Yeni Şafak*, 21.02.2022, Erişim Tarihi: 20.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/almanya-ukrayna-krizinde-neden-pasif-kaldi-3755852>.
- Büyükakıncı, Erhan (2003), “Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunsalı”, içinde *Dünden Bugüne Avrupa Birliği* (editör: Beril Dedeoğlu), İstanbul: Boyut Yayınları, ss. 329-362.
- Cabbarlı, Hatem (2016), “İki Güç Arasındaki Ukrayna”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 50, ss. 95-123.
- Civil Society Cooperation, “Expanding Cooperation with Civil Society in the Eastern Partnership Countries and Russia”, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://civilsocietycooperation.net/>.
- Çınar, Burak (2014), “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın İki Cepheli Savaş Sorunu”, *Güvenlik Stratejileri*, Cilt 10, Sayı: 20, ss. 149-198.
- Çomak, Hasret & Sancaktar, Caner & Yıldırım, Zafer (2014), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Delevi, Metin & Almaleh, Sento (2014), “29-30 Eylül 1941 – Babi Yar Katliamı”, *Şalom*, 01.10.2014, Erişim Tarihi: 11.10.2023, Erişim Adresi: <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/92530/29-30-eylul-1941-babi-yar-katliami->.
- Demir, Sertif (2022), “The 2022 Russia-Ukraine War: Reasons and Impacts”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 1, ss. 13-40.
- Dempsey, Judy (2022), “Russia’s Invasion Has Become a Watershed Moment for Germany”, Carnegie Europe, 03.03.2022, Erişim Tarihi: 15.11.2023, Erişim Adresi: <https://carnegieeurope.eu/2022/03/03/russia-s-invasion-has-become-watershed-moment-for-germany-pub-86553>.
- Dempsey, Judy (2023), “Germany Must Move Past the Crossroads”, Carnegie Europe, 10.01.2023, Erişim Tarihi: 17.11.2023, Erişim Adresi: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/88765>.

- Deutsche Botschaft Kiew (2023), Erişim Tarihi: 10.11.2023, Erişim Adresi: <https://kiew.diplo.de/ua-de/themen/politik/bilaterales>.
- Deutschland.de (2022), “Germany - a reliable partner”, 01.02.2022, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.deutschland.de/en/topic/politics/germany-ukraine-partnership-and-support>.
- DIHK (2022), “Deutschlands Wirtschaftsbeziehungen zur Ukraine und Russland”, 13.03.2022, Erişim Tarihi: 11.12.2023, Erişim Adresi: <https://www.dihk.de/de/aktuelles-und-presse/krise-russland-ukraine-wirtschaftssanktionen/deutschlands-wirtschaftsbeziehungen-zur-ukraine-und-russland-66918#:~:text=Das%20Handelsvolumen%20lag%202021%20damit,2%20Prozent%20gegen%C3%BCber%20dem%20Vorjahr>.
- Diyarbakırlıoğlu, Kaan (2020), “Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna’nın Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler”, *International Journal of Social Inquiry*, Cilt 13, Sayı: 1, ss. 209-234.
- Engagement Global (2023), “The Service Agency Communities in One World”, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://skew.engagement-global.de/service-agency.html>.
- Erdin, Murat (2014), “11 Eylül Saldırıları ve İslamofobi: ABD ve Avrupa’da Görülen İslam Karşıtı Eylem ve Hareketlerin Nedenleri ve Sonuçları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- *Euronews* (2022), “Almanya, Rusya’ya enerji bağımlılığını önemli ölçüde düşürdü”, 01.05.2022, Erişim Tarihi: 20.11.2023, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2022/05/01/almanya-rusya-ya-enerji-bag-ml-l-g-n-onemli-olcude-dusurdu>.
- *Euronews* (2023), “Almanya Ukrayna'ya 2,7 milyar euro değerinde silah ve mühimmat gönderecek”, 13.05.2023, Erişim Tarihi: 20.11.2023, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2023/05/13/almanya-ukraynaya-27-milyar-euro-degerinde-silah-ve-muhimmat>.

- Hyde-Price, Adrian & Jeffery, Charlie (2001), “Germany in the European Union: Constructing Normality”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Cilt 39, Sayı: 4, ss. 689-717.
- İnat, Kemal (2009), “Birleşme Sonrasında Almanya’nın Dış Politikası: ‘Normalleşme’nin Son Adımları”, *Bilgi* (18), 2009/1, ss. 1-37.
- İnat, Kemal (2023), “Savaşın Yıl Dönümünde Almanya’nın Ukrayna Politikası”, *Kriter Dergi*, Yıl: 7, Sayı: 76, Şubat 2023, Erişim Tarihi: 18.11.2023, Erişim Adresi: <https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna/savasin-yil-donumunde-almanyainin-ukrayna-politikasi>.
- Masala, Carlo (2009), “Möglichkeiten einer Neuorientierung deutscher Außen- und Sicherheitspolitik”, *Zeitschrift für Politik*, Cilt 56, Sayı: 4, ss. 463-465.
- National Technical University of Ukraine (2023), “German Academic Exchange Service DAAD”, Erişim Tarihi: 12.11.2023, Erişim Adresi: <https://kpi.ua/en/daad-about>.
- Nüssel, Belinda (2023), “Russlands Krieg gegen die Ukraine”, *bpb*, 23.02.2023, Erişim Tarihi: 01.10.2023, Erişim Adresi: <https://www.bpb.de/kurz-knapp/hintergrund-aktuell/518560/russlands-krieg-gegen-die-ukraine/>.
- Özer, Buğra & Karadağ, Cafer Tayyar (2017), “Willy Brandt’ın ‘Ostpolitik’inin Alman Dış Politikasına Mirası”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2017, Sayı: 52, 134-148.
- Özkan, Kader (2007), “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Romanya Dış Politikası’nda Batı Dünyası ve Türkiye’yle İlişkiler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 12, Sayı: 12, ss. 35-47.
- Pugachevska K. & Ivoniak, N. (2019), “Strategic Partnership Between Ukraine and Germany in Trade and Economic Spheres”, Erişim Tarihi: 10.11.2023, Erişim Adresi: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/20-2.pdf>.
- Saçaralp, Çağrı (2018), “Ukraynalıların tarihteki en büyük acısı: Holodomor”, *Jurnal.ist*, 16.12.2018, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi:

<https://www.gzt.com/jurnalist/ukraynalilarin-tarihteki-en-buyuk-acisi-holodomor-2973917>.

- Savchenko, Dmytro (2018), “Hetman Pavlo Skoropadskyi and His Ukrainian State”, Erişim Tarihi: 10.10.2023, Erişim Adresi: <https://pravyysektor.info/novyny-angliyskoyu/hetman-pavlo-skoropadskyi-and-his-ukrainian-state>.
- Stent, Angela (1997), “Ukraine and Germany: Toward a New Partnership?”, *Harvard Ukrainian Studies*, Cilt 21, Sayı: 3/4, ss. 287-309.
- Stiftung evz (2023), “FUNDING PROGRAM MEET UP! Youth for Partnership”, Erişim Tarihi: 13.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.stiftung-evz.de/en/what-we-support/fields-of-activity-and-cluster/education-drives-the-future/meet-up-youth-for-partnership/>.
- Şadıhanov, Emil (2006), “Sovyetler Birliği’nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri”, *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 33, ss. 1-22.
- Şahin, Güngör & Aksu, Elif Bilge (2021), “Almanya’nın Doğuya Açılım Politikaları: Ostpolitik”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 2, ss. 240-252.
- Şirin, Başar (2020), Değişen Dünya Düzeninde Yeni Alman Dış Politikası, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 19, Sayı: 2, ss. 467-500.
- T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2023), “Federal Almanya Ülke Profili”, Erişim Tarihi: 01.11.2023, Erişim Adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5ef1fa4913b876b1f885180c/ALMANYA-%C3%9Cİke%20Profili_2023.pdf.
- The Federal Government (2022), “Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin”, 27.02.2022, Erişim Tarihi: 16.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>.

- *TRT Haber* (2023), “Almanya Başbakanı Olaf Scholz’dan BM’de reform çağrısı”, 20.09.2023, Erişim Tarihi: 11.11.2023, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/almanya-basbakani-olaf-scholzdan-bmde-reform-cagrisi-796936.html>.
- Wetzel, Tyson & Pavel, Barry (2022), “What are the risks and benefits of US/NATO military options in Ukraine? Our strategic risk calculator has answers.”, Atlantic Council, 09.03.2022, Erişim Tarihi: 10.11.2023, Erişim Adresi: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2022/03/Risks_and_Benefits_Ukraine.pdf.
- Wilke, Manfred (2014), “Jenseits von Rapallo”, *Die Politische Meinung*, 528 (59), ss. 69-75.
- Yıldız, Mustafa (2022), “Rusya-Ukrayna Savaşında Rusya’yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin mi?”, *Akademik Hassasiyetler*, Cilt 9, Sayı: 19, ss. 143-168.
- Yılmaz, Sait (2022), “Ukrayna için savaş senaryoları”, *ABC Gazetesi*, 07.02.2022, Erişim Tarihi: 14.11.2023, Erişim Adresi: <https://abcgazetesi.com/yazarlar/prof-dr-sait-yilmaz/ukrayna-icin-savas-senaryolari-323230>.